

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่ยังอยู่ในวัยทารก หรือในวัยขวบปีแรก ซึ่งเป็นวัยที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แต่เป็นวัยที่สำคัญมากในการเป็นรากฐานของการเจริญเติบโตของร่างกาย สมอง และพัฒนาการในทุกๆด้าน ซึ่งส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการเล่นดูเป็นสำคัญ ซึ่งการเล่นดูที่ถูกต้องและเหมาะสมนั้นต้องเริ่มมาจากครอบครัว ดังนั้นจึงถือได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ได้สัมผัสกับเด็ก จึงนับได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่วางพื้นฐานในการเจริญเติบโตและพัฒนาบุตร (โสพิน สุวรรณ, 2535)

เมื่อคู่สมรสเริ่มมีชีวิตคู่ร่วมกัน ทั้งฝ่ายสามีและภรรยาต่างมีหน้าที่และความรับผิดชอบตามบทบาทของตน คือ บทบาทของการเป็นสามีและบทบาทของการเป็นภรรยา โดยทั้งสองฝ่ายต้องมีการปรับตัวซึ่งกันและกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนเพื่อให้ความสัมพันธ์ในชีวิตคู่เป็นไปด้วยความราบรื่น แต่เมื่อคู่สมรสมีบุตร บทบาทและความสัมพันธ์ในครอบครัวจะเปลี่ยนไป กล่าวคือ สามีจะเพิ่มบทบาทการเป็นบิดา ในขณะที่ภรรยาเพิ่มบทบาทการเป็นมารดา และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวจะเปลี่ยนจากสองคนไปเป็นสามคน ระหว่างบิดา มารดา และบุตร (มาลินีย์ ไพบูลย์, 2538) ซึ่งการที่บุตรจะเจริญเติบโตและมีพัฒนาการต่างๆ ที่สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น บุตรจำเป็นจะต้องได้รับการเลี้ยงดูและการเอาใจใส่จากทั้งบิดาและมารดา ไม่ใช่จากมารดาฝ่ายเดียว และจำเป็นอย่างยิ่งที่บิดาจะต้องร่วมเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่บุตรอยู่ในระยะแรกเกิด ทั้งนี้เพื่อให้บุตรเกิดความไว้วางใจ และยอมรับว่าบิดาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเขา หรือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยความรู้สึกและยอมรับดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความผูกพันหรือสัมพันธ์ภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างบิดากับบุตร (Parke & Sawin, 1976 cited in Bigner, 1989)

จะเห็นว่าบุคคลที่สำคัญภายในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูบุตรโดยตรงนั้นก็คือ บิดาและมารดานั่นเอง ฉะนั้นทั้งบิดาและมารดาจึงจำเป็นต้องแสดงบทบาทด้านการเลี้ยงดูบุตรด้วยกัน แต่จากลักษณะวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ของสังคมที่สืบทอดกันมาได้กำหนดให้ผู้ชายเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและผู้ชายแยกออกจากกัน ผู้ชาย

ซึ่งมีบทบาทเป็นบิดาจะเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่ในการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และปกป้องคุ้มครองอันตราย ส่วนผู้หญิงซึ่งมีบทบาทเป็นมารดาจะมีหน้าที่ในการดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตรเท่านั้น (Lynn, 1974) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บิดาขาดความสนใจและละเลยในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรไป อีกทั้งในปัจจุบันยังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนลักษณะของครอบครัว นั่นคือสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวรวมทั้งค่านิยมใหม่ที่เข้ามาทำให้ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะประกอบอาชีพนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้การแบ่งหน้าที่ของบิดาและมารดาภายในครอบครัวจึงควรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากมารดามีเวลาดูแลงานบ้าน และเลี้ยงดูบุตรน้อยลง ด้วยเหตุนี้บิดาจึงควรมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่โดยการมาทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรและดูแลงานต่างๆ ภายในบ้านเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลยิ่งขึ้นภายในครอบครัวเอง ดังนั้นการเลี้ยงดูบุตรจึงไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิงฝ่ายเดียวอีกต่อไป หากแต่เป็นบทบาทหน้าที่ที่ครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดาที่จะต้องกระทำร่วมกัน

แต่โดยทั่วไปแล้วบุคคลส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่าเด็กวัยทารกไม่ต้องการบิดาและมีความรู้สึกไม่ผูกพันกับบิดาเพราะมีมารดาคอยให้ความรักและให้การเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลาไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน บุตรชายไม่ต้องการบิดาจนกว่าจะโต ส่วนบุตรสาวไม่ต้องการบิดาเลย เพราะไม่ได้เล่นอะไรแบบผู้ชาย ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวไม่ตรงกับความจริงตามธรรมชาติ บุตรไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงต้องการทั้งบิดาและมารดาในเวลาเดียวกัน และยังมีความรู้สึกผูกพันกับทั้งบิดาและมารดาด้วย (Hetherington & Parke, 1986 อ้างถึงใน อรรถัย คล้ายสุวรรณ, 2535) ในวัยทารกเด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น บิดาจะต้องสนองตอบความต้องการทางด้านจิตใจของบุตรโดยการโอบกอด อุ้ม การส่งเสียงให้บุตรได้ยิน (มาสินี ไพบุลย์, 2538) และพบว่าถ้าบิดามีส่วนร่วมในการดูแลและเล่นกับทารก ทารกจะมีความสุขและมีความอบอุ่นมากกว่าทารกที่บิดามีส่วนเกี่ยวข้องน้อยในการเลี้ยงดูทารก โดยเฉพาะในการเล่นกับทารก บิดาจะสร้างความตื่นตัวในการเล่นให้กับทารกแรกเกิดได้มากกว่ามารดา (นิรมล ศรีธานี, 2531) และยังพบอีกว่าพฤติกรรมที่บิดาแสดงออกมานั้นเหมือนกับมารดาในการยิ้ม มอง สัมผัส ให้นม และอุ้มบุตร (Parke, O'leary & West, 1972 cited in Bigner, 1989)) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ชัดว่าบิดามีความสำคัญไม่น้อยและไม่แตกต่างไปจากมารดาเลย

การที่บิดาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกนั้นนับได้ว่ามีความสำคัญยิ่งเพราะนอกจากจะช่วยให้ครอบครัวมีความมั่นคงเกิดขึ้นแล้ว ยังทำให้บุตรเกิดความผูกพันกับบิดาเช่นเดียวกับมารดา เห็นความสำคัญว่าบิดาเป็นส่วนหนึ่งของเขา ทำให้ทารกเกิดความรัก ความไว้วางใจในตัว

บิดา (Lipkin, 1978) เพราะตามความเป็นจริงแล้วเด็กต้องการความรักทั้งจากมารดาและบิดามากกว่าจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว (Yussen & Santrock, 1982) การที่บิดาได้ใกล้ชิดทารกและมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกตั้งแต่แรกเกิดนั้นจะทำให้ทารกยอมรับว่าบิดาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัวและเป็นพื้นฐานในการสร้างความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างบิดากับทารก และส่งผลให้บิดามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกต่อไปได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ความใกล้ชิดความอบอุ่นที่ทารกได้รับจากบิดามารดาพร้อมกันจะทำให้ทารกมีความรู้สึกมั่นคง มีการรับรู้ที่กว้างขึ้น และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไปได้ (ไลพิน สุวรรกุล, 2535)

บิดามีส่วนสำคัญต่อการเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุตรมาตั้งแต่เริ่มตั้งแต่ระยะก่อนมารดาตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์ ระยะคลอด จนกระทั่งถึงระยะเลี้ยงดู โดยเฉพาะภายหลังจากการคลอดและกลับจากโรงพยาบาลของมารดา บิดาย่อมมีบทบาทเพิ่มขึ้นทั้งการเลี้ยงดูบุตร การดูแลมารดา และงานบ้าน (นุชรา บุญกนก, 2531) ซึ่งตั้งแต่บุตรคลอดออกมาบทบาทของบิดาก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยมีมา นั่นคือการมีส่วนร่วมในการดูแลบุตร อีกทั้งจะต้องปรับงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการกิน การนอน ให้เป็นไปตามความต้องการของบุตร แม้ว่าบางครั้งจะไม่มากเท่ากับมารดาก็ตามแต่ก็ควรมีส่วนช่วยอย่างยิ่ง การที่บิดาให้การช่วยเหลือมารดาในการเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นการบรรเทาความกดดันทางด้านจิตใจอารมณ์ของมารดาได้เป็นอย่างมากและเป็นการพัฒนาให้เกิดความรัก ความผูกพันระหว่างบิดามารดาและบุตรได้เป็นอย่างดี (Jones, 1985) นอกจากนี้จากการที่ปัจจุบันมีหลายๆโรงพยาบาลที่เปิดโอกาสให้บิดาได้มีโอกาสเข้าไปมีประสบการณ์ช่วยเหลือและให้กำลังใจขณะมารดาคลอดบุตร ซึ่งก็พบว่าการที่บิดาได้มีโอกาสร่วมรับรู้กับมารดาในประสบการณ์ดังกล่าวจะมีอิทธิพลทางบวกในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างบิดามารดาและบุตร ให้มีความผูกพันลึกซึ้งกันมากขึ้น (Dianne, 1983) ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจในการแสดงบทบาทบิดามากขึ้น

จากการศึกษาของ Tomlinson (1987) พบว่า ในด้านการดูแลบุตรนั้นส่วนใหญ่บิดาจะให้การดูแลเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ้าอ้อม การเปลี่ยนเสื้อผ้าให้บุตร การป้อนนมขวด การจัดเตรียมที่นอนให้บุตรนอนพักในช่วงกลางวัน มีเพียงส่วนน้อยที่จะจัดเตรียมที่นอนให้บุตรนอนพักในเวลากลางคืน อาบน้ำให้บุตร ตื่นขึ้นมาดูแลบุตรในตอนกลางคืน ส่วนด้านการปฏิสัมพันธ์กับบุตรนั้นส่วนใหญ่บิดาจะให้การปลอบโยนบุตรการพูดคุยกับบุตร และการเล่นกับบุตร จะเห็นได้ว่าบิดาจะมีพฤติกรรมในการดูแลบุตรในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไป กิจกรรมบางด้านบิดาจะแสดงพฤติกรรมนั้นๆออกมาบ่อย แต่บางด้านก็ยังคงเป็นหน้าที่หลักของมารดาอยู่ดี แต่อย่างไรก็พบว่า

บิดามีส่วนเกี่ยวข้องและเสียสละเวลาให้บุตรในการดูแลกิจวัตรประจำวันเหล่านี้น้อยกว่ามารดาอยู่ดี และจะให้เวลาไปกับการเล่นมากกว่า (Hassain & Roopnarine, 1994)

การที่บิดาจะปฏิบัติบทบาทหรือจะแสดงพฤติกรรมใดออกมาอย่างน้อยแค่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆปัจจัย อาทิเช่น ปัจจัยด้านตัวบิดา ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านตัวบุตร (Ventura ,1986) เพราะปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการแสดงบทบาทของบิดา ดังเช่นงานวิจัยหลายๆชิ้นที่พบว่าบิดาที่มีอายุมากจะมีการรับรู้บทบาทมากกว่า และมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าบิดาที่อายุน้อย (โสพิณ สุวรรณกุล, 2535; ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์, 2540; รติพร ถึงฝั่ง, 2541) และยังพบอีกว่าครอบครัวที่มีรายได้สูงก็จะมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ (นุชรา บุญกนก, 2531; ประภารัตน์ ทวีเกียรติตระกูล, 2538; รติพร ถึงฝั่ง, 2541) หรือแม้แต่เพศของทารกที่มีงานวิจัยบางชิ้นพบว่าบิดาจะแสดงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับทารกเพศหญิงมากกว่า (Cambell, 1982; Toney, 1982) แต่บางชิ้นกลับพบว่าสัมพันธ์กับบุตรเพศชายมากกว่าเพราะเป็นเพศเดียวกัน เพราะบิดาจะทราบเรื่องราวของเพศชายมากกว่า และจะไม่กล้าสัมผัสกับบุตรเพศหญิงเพราะคิดว่าบุตรเพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ (Gilbert, Hanson, & Donis, 1982 cited in Snow, 1998) นอกจากนี้ปัจจัยต่างๆที่กล่าวถึงแล้วก็ยังมีอีกหลายๆปัจจัยที่น่าจะเข้ามาอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทของบิดาเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของครอบครัวที่มีงานวิจัยพบว่า บิดาที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีพฤติกรรมในการดูแลทารกมากกว่า (Lynn, 1970) แต่บางงานวิจัยกลับพบว่าบิดาที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยายจะรับรู้บทบาทการเป็นบิดาได้ดีกว่าเพราะจะมีผู้ใหญ่คอยให้คำแนะนำ (ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์, 2540; สำเนียง แยมสะอาด, 2529) และนอกจากนั้นก็ยังมีบทบาททางเพศของบิดาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องพบว่าบิดาที่มีบทบาททางเพศแบบ feminine จะมีการตอบสนองต่อบุตรมากกว่าแบบอื่นๆ (Cambell, 1982) นอกจากนี้ การที่บิดาเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดนั้นจะทำให้บิดาตระหนักถึงความรับผิดชอบที่มีต่อมารดาและบุตรมากขึ้นอีกด้วย (จันทร์รัตน์ เจริญสันติ, 2537) ดังนั้นการมีส่วนร่วมในห้วงคลอดจึงน่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าพฤติกรรมในการดูแลบุตรซึ่งกำลังอยู่ในวัยทารกของบิดาในปัจจุบันนั้นจะเป็นอย่างไร และจะมีปัจจัยใดบ้างที่จะเข้ามาสัมพันธ์กับพฤติกรรมเหล่านั้นของบิดา เพื่อที่จะนำผลการวิจัยไปเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในงานวิจัยอื่นๆต่อไปในอนาคต

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยคัดสรรที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของบิดาในการดูแลทารก ในการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อในการศึกษา ดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
- ความสำคัญของบิดาในการดูแลบุตร
- การแสดงบทบาทบิดาในระยะต่างๆ
- บทบาทของบิดาในการมีส่วนร่วมในการดูแลทารก
- พฤติกรรมการดูแลทารกของบิดา

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แต่เดิมบทบาทของบิดายังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพราะมีความเชื่อว่ามารดาเท่านั้นที่สามารถดูแลบุตรได้ดี ต่อมาได้มีผู้เริ่มสนใจศึกษาบทบาทของบิดาต่อครอบครัวเมื่อศตวรรษที่ 19 (Lamb, 1976) เนื่องจากได้มีทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้น จึงมีนักวิชาการสนใจนำทฤษฎีต่างๆ ไปทดลองใช้กับพฤติกรรมของคน และจากปัญหาทางเศรษฐกิจของสังคมจึงทำให้หันมาสนใจบทบาทของสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะบทบาทของบิดาในการดูแลบุตร ซึ่งเป็นบทบาทหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญเช่นเดียวกับบทบาทอื่นๆ ของการเป็นบิดา

บุคคลแต่ละคนจะมีการแสดงออกตามบทบาทต่างๆ กัน และบุคคลทุกคนจะครองบทบาทหลายบทบาทในขณะเดียวกัน แต่จะแสดงบทบาทใดในเวลาใดขึ้นกับว่าตนกำลังมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับผู้ใด เช่น เมื่อสามีและภรรยา มีบุตรก็จะเปลี่ยนสถานภาพมาเป็นบิดามารดา ทั้งคู่จึงต้องแสดงบทบาทของบิดามารดาเพิ่มขึ้นอีกบทบาทหนึ่งจากเดิมที่ต่างก็แสดงเพียงบทบาทสามีหรือบทบาทภรรยาเพียงบทบาทเดียว การที่บุคคลจะแสดงบทบาทของตนได้เหมาะสมเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความคาดหวังในบทบาท (role expectation) ของตนเองและผู้อื่น และทักษะในบทบาท (role skill) ซึ่งจะพัฒนาจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้บทบาทของบุคคลยังต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย (อารียา เตชะไมตรีจิตต์, 2538)

บทบาทของบิดาได้มีนักวิชาการและนักวิจัยหลายๆคน ได้ทำการศึกษาไว้ ดังเช่น

Kiernan & Scolovena (1977) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาไว้ดังนี้

1. บทบาทการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว โดยบิดาจะหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆให้แก่คนในครอบครัว เป็นผู้ที่ถือได้ว่ามีความเสียสละสูงทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ และเวลา
2. บทบาทเป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง โดยบิดาจะปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ทุกคนในครอบครัว ให้รู้สึกปลอดภัยและมั่นใจ
3. บทบาทเป็นผู้เลี้ยงดูบุตร โดยบิดาเป็นผู้ดูแลและตอบสนองความต้องการของบุตรทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
4. บทบาทการเป็นผู้อบรมสั่งสอน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร

ส่วน Pleck (1987 อ้างถึงใน จารุณี อรรถภูมิ, 2542) ได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาไว้ ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้ดูแล บิดาจะช่วยดูแลบุตรทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้บุตรเจริญเติบโตและมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย
2. บทบาทเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว บิดามีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้จัดหาสิ่งต่างๆที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกในครอบครัว
3. บทบาทการเป็นแบบอย่างทางเพศ บิดาจะแสดงบทบาทของเพศชายให้บุตรได้เรียนรู้ดูเป็นแบบอย่างนำไปเลียนแบบและนำไปปฏิบัติตาม

Eversoll (1974) ได้สรุปบทบาทสำคัญของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรไว้ 5 ด้านด้วยกัน คือ

1. บทบาทการเลี้ยงดูบุตร คือการดูแลให้เด็กพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป
2. บทบาทด้านเป็นตัวแบบให้แก่บุตร โดยที่บิดาต้องพยายามเปลี่ยนการกระทำบางอย่างของตนให้เหมาะสม
3. บทบาทด้านการแก้ปัญหา บิดาควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัว เช่น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก เป็นต้น
4. บทบาทด้านการเลี้ยงครอบครัว นั่นคือ บิดาต้องเป็นผู้สนองความต้องการของแม่และบุตรในด้านวัตถุสิ่งของและกำลังทรัพย์
5. บทบาทด้านสันทนาการ คือ บิดาควรเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นกับบุตร

บทบาทมีความสำคัญทั้งทางด้านจิตวิทยาและสังคม (นิรมล ศรีธานี, 2531) ซึ่งมี 2 ด้าน คือ

1. ด้านพฤติกรรมและการปฏิบัติ หมายถึง พฤติกรรมที่กระทำตามความคาดหวังของสังคมเป็นส่วนใหญ่
2. ด้านหน้าที่ หมายถึง หน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำเมื่อเข้าครอบครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง รวมถึงการกระทำหน้าที่ตามตำแหน่ง และหน้าที่ตามความคาดหวังที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและสังคม โดยการกระทำขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานทางสังคม

การแสดงบทบาทขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ (Allport, 1976)

1. บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติ (role expectation) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดขึ้นและเป็นไปตามสถานการณ์ที่บุคคลดำรงอยู่
2. อคติในทัศนคติของบทบาท (role conception) เป็นบทบาทที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรจะเป็นอย่างไร ตามบทบาทที่เกิดขึ้นจากความคิด หรือความคาดหวังของสังคมซึ่งสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้
3. การยอมรับบทบาท (role acceptance) เป็นการยอมรับบทบาทของบุคคลที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการที่บุคคลได้พิจารณาแล้วว่า บทบาทนั้นมีความสำคัญต่อตนเอง และก่อให้เกิดความขัดแย้งกับแนวคิดของสังคมน้อยที่สุด
4. การปฏิบัติตามบทบาท (role performance) เป็นการปฏิบัติตามบทบาทของบุคคลที่จะเกิดขึ้นจากบทบาทที่สังคมคาดหวัง

การแสดงบทบาทเป็นขั้นตอนที่สำคัญและซับซ้อน ในการแสดงบทบาทใหม่ บุคคลไม่ได้มีความยินดีที่จะแสดงทุกบทบาทเสมอไป มีหลายบทบาทที่บุคคลไม่สามารถรับได้แม้จะถูกกำหนดจากสังคม หรือมีแรงผลักดันจากสังคมก็ตาม บุคคลจะพยายามหลีกเลี่ยงจากบทบาทนั้น ในบางครั้งสถานการณ์ทางสังคมก็อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากในการแสดงบทบาทซึ่งจะทำให้บุคคลหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น บางคนจะรู้สึกขัดแย้ง สับสน เกิดภาวะเครียด ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทที่ไม่เหมาะสม ทำให้ผู้ดำรงตำแหน่งในบทบาทนั้นรู้สึกว่าไม่พอใจและสิ่งที่จะตามมาก็คือ ความกลัว ความวิตกกังวล ความคับข้องใจ ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่บุคคลเกิดความไม่เข้าใจบทบาท และมีความเครียดในบทบาทที่ดำรงอยู่ ย่อมมีผลกระทบต่อการแสดงบทบาท ไม่สามารถแสดงบทบาทหรือคงบทบาทได้อีกต่อไป (ทัศนยา บุญทอง, 2525 อ้างถึงใน นันทิญา ทองชัย, 2540)

พัฒนาการของบทบาทบิดา มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ปัจจัย คือ (Sherwen, 1995)

1. ปัจจัยด้านพัฒนาการ (developmental factor) ได้แก่ ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเลี้ยงดูจากบิดามารดาในวัยเด็ก วุฒิภาวะหรืออายุของบิดาขณะมีบุตร และเจตคติของบิดาที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการดูแลทารก จะทำให้บิดาเล็งเห็นความสำคัญของบทบาทการเป็นบิดาและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบุตร

2. การมีส่วนร่วมในการตั้งครรภ์และการคลอดของภรรยา (participation in childbearing cycle) การที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในระยะตั้งครรภ์และระยะคลอดของภรรยา จะเป็นการส่งเสริมให้บิดามีการรับรู้ถึงการปฏิบัติบทบาทการเป็นบิดา นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อความผูกพันหรือสัมพันธ์ภาพระหว่างบิดากับทารกด้วย

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดาและทารก (father-infant interaction) เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเริ่มแสดงตั้งแต่ทารกยังอยู่ในโรงพยาบาลและต้องมีการพัฒนาต่อไป

เพราะฉะนั้นมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาต้องมีบทบาทของตนเอง และบทบาทนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามการเจริญเติบโตของร่างกาย บุคคลจะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกต่อตนเองไปตามบทบาทใหม่ ถ้าบุคคลไม่สามารถรู้จักตนเองได้อย่างเหมาะสม การรับรู้ต่อบทบาทใหม่ก็จะเป็นไปไม่ได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทการเป็นบิดานั้น สังคมยอมรับกันว่าเป็นบทบาทที่มีความเหมาะสมสำหรับบุคคลที่มีความเป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะผู้เป็นบิดาต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพราะบทบาทการเป็นบิดานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทที่สำคัญในชีวิต และเป็นการแสดงถึงการมีวุฒิภาวะและมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น (Belsky, 1985) ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่บิดาจะต้องมีการเรียนรู้บทบาทใหม่เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติบทบาทใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และในขณะเดียวกันก็ยังคงต้องครองบทบาทเดิมได้เป็นอย่างดี บิดาจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงบทบาทการเป็นบิดาได้อย่างเหมาะสม

การปรับตัวต่อบทบาทการเป็นบิดา

การปรับตัวต่อบทบาทการเป็นบิดานั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะส่งผลให้บิดาสามารถบรรลุถึงความสมบูรณ์ของบทบาทตนเอง Moore (1983) กล่าวว่า การปรับตัวจากบทบาทการเป็นสามีมาเป็นบทบาทบิดานั้นจะทำให้บิดาสูญเสียความเป็นอิสระส่วนตัว และต้องมีการปรับรูปแบบชีวิตประจำวันซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากลำบากใจได้ ซึ่งขบวนการปรับบทบาทของการเป็นบิดานั้นจะมีองค์ประกอบคล้ายกับการปรับบทบาทของมารดา และมีขั้นตอนดังนี้

1. การเลียนแบบ การเลียนแบบจะเป็นพฤติกรรมอันดับแรกที่บิดาจะนำมาปรับบทบาทของตนเอง ซึ่งพฤติกรรมที่เลียนแบบมาจะเป็นพฤติกรรมง่าย ๆ ที่สามารถจดจำแบบอย่างมาจากบิดาของตนเอง
2. การฝึกบทบาท โดยทั่วไปแล้วการฝึกบทบาทการเป็นบิดานี้จะไม่มี ความชัดเจนเท่ากับบทบาทการเป็นมารดา แต่อย่างไรก็ตามก็อาจจะกระทำได้โดยการสังเกตพฤติกรรมของบิดาคนอื่น ๆ ตลอดจนการกระทำของบิดาที่แสดงต่อบุตรในสถานการณ์ต่าง ๆ
3. การจินตนาการ เป็นพฤติกรรมหนึ่ง ที่แสดงถึงความพยายามต่อการยอมรับบทบาทใหม่ของผู้ที่จะเป็นบิดา กล่าวคือ เมื่อรับทราบว่าจะต้องแสดงบทบาทการเป็นบิดา เขาก็จะเกิดการจินตนาการถึงบทบาทที่ควรแสดง เช่น การช่วยเหลือภรรยาเลี้ยงดูบุตร การอุ้มชูกอดรัดและหยอกล้อบุตร
4. การรับรู้ การแสวงหา และการคัดเลือกบทบาทที่เหมาะสม เป็นการแสวงหารูปแบบของบทบาทที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง กล่าวคือ เมื่อบิดามีการเริ่มต้นรับรู้ต่อการเรียนรู้บทบาทการเป็นบิดา ก็จะเกิดการค้นหาแบบอย่างการเป็นบิดาจากเพื่อน ญาติพี่น้อง บุคคลใกล้ชิด ตลอดจนประสบการณ์การเป็นบิดาของตนเองในอดีต จากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับบทบาทของตนเองว่าจะมีความเหมาะสมมากน้อยอย่างไร ซึ่งเมื่อพบว่าแบบอย่างที่น่ามาเปรียบเทียบนั้นไม่เป็นที่พึงพอใจก็จะปฏิเสธแล้วเริ่มต้นค้นหาแบบอย่างของบทบาทที่พึงพอใจต่อไป
5. การแสดงบทบาทที่มีลักษณะเฉพาะ ถือได้ว่าเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการปรับบทบาท เมื่อบิดาค้นพบแบบอย่างของบทบาทการเป็นบิดาที่พึงพอใจและคิดว่ามีความเหมาะสม ก็จะมีการรับเอาแบบอย่างดังกล่าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตน แล้วนำไปแสดงบทบาทต่อไป ขั้นตอนนี้เป็นส่วนเสริมให้บิดาเกิดความรู้สึกมั่นใจต่อบทบาทและกล้าที่จะแสดงบทบาทได้อย่างสมบูรณ์ แต่ในกรณีที่บิดารู้สึกว่าบทบาทที่ตนเองนำมาเป็นแบบอย่างนั้นไม่เป็นที่เหมาะสม หรือไม่เป็นที่ตามความคาดหวังของสังคม บิดาจะเกิดความรู้สึกเศร้าโศก ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นความล้มเหลวต่อการปรับบทบาท

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าบทบาทบิดานั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตะวันตกในปี ค.ศ.1960 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะของครอบครัวจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีขนาดเล็กลง การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้สังคมต้องการแรงงานจากหญิงมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดให้สมาชิกในครอบครัวต่างก็ออกไปประกอบอาชีพกันนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว (Fein, 1976) และในศตวรรษที่ 21 นี้ โครงสร้างและการทำหน้าที่ของครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีแนวโน้มมาจากสาเหตุทางสังคม 4 ประการ คือ การที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของครอบครัวที่มีเฉพาะ

มารดา การที่บิดาเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับมารดามากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น จากสาเหตุเหล่านี้จึงทำให้โครงสร้างครอบครัวนั้นแตกต่างไปจากเดิม ซึ่งก็ทำให้ความคาดหวังและความเชื่อในบทบาทบิดาแตกต่างออกไปจากที่เคยเป็นอยู่ (Cabrera, Tamis, Bradley, Hofferth & Lamb, 2000) ทำให้ต้องมีการปรับบทบาทของเพศหญิงและเพศชายในครอบครัว เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสังคมมีความคาดหวังว่าสามีจะเข้ามาช่วยรับผิดชอบต่อการทำนุบำรุงบ้าน การเอาใจใส่ การให้กำลังใจ และให้ความมั่นใจแก่ภรรยาและร่วมเข้ามาช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตร (จันทรัตน์ เจริญสันติ, 2537)

ความสำคัญของบิดาในการดูแลบุตร

บิดามีบทบาทสำคัญยิ่งในการเลี้ยงดูบุตร นอกจากจะเป็นผู้ให้กำเนิดแล้ว ยังเป็นหลักในการเลี้ยงดูบุตรให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจเช่นเดียวกับมารดา ไม่ใช่เพียงแต่โดยการผ่านอิทธิพลโดยตรงต่อบุตรเท่านั้น ยังผ่านอิทธิพลทางอ้อมต่อปฏิสัมพันธ์ของบุตรกับบุคคลอื่นในวัยต้นของชีวิตด้วย โดยมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมารดาและบุคคลอื่นๆในครอบครัว ดังนั้นบิดาจึงเป็นผู้หนึ่งที่สำคัญในการดูแลบุตร และการจะกระทำได้ดีหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับการที่บิดามีความเข้าใจบทบาทมากน้อยเพียงใด มีการรับรู้อย่างไร และมีการยอมรับเพียงใด (อรทัย รัตนมณี, 2537)

สังคมมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทหรือการทำหน้าที่ของบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมนั้นๆ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ย่อมมีผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นด้วย การปฏิบัติหน้าที่ของบิดาก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั่นเอง (บังอร ศุภวิทิตพัฒนา, 2536) จากเหตุผลที่ว่าในอดีตที่ผ่านมาวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมจะกำหนดและแบ่งแยกหน้าที่ของบิดามารดาไว้อย่างชัดเจนว่าใครทำหน้าที่อะไร ซึ่งก็ทำให้บิดาละเลยหน้าที่บางอย่างไป ซึ่งก็คือการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งอีกฝ่ายก็คือมารดาที่รับรู้ในทำนองเดียวกันว่าบิดาไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตร (White & Woollett, 1987 อ้างถึงใน บังอร ศุภวิทิตพัฒนา, 2536) แต่ต่อมาประมาณ ค.ศ. 1960 พบว่าสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาตามมาด้วย จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้สังคมเริ่มหันมาให้ความสนใจและทบทวนการทำหน้าที่ของบิดาใหม่

โดยเกิดแนวคิดขึ้นว่า เมื่อมารดาต้องมีความรับผิดชอบร่วมกับบิดาในการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวเช่นนี้ บิดาก็ควรมีการปรับบทบาทในการร่วมรับผิดชอบในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรเพื่อแบ่งเบาภาระของมารดาด้วยเช่นกัน ดังนั้นสังคมจึงคาดหวังให้บิดามีการทำหน้าที่ในครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิมคือ นอกจากจะมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวแล้วบิดาควรมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรด้วย (Lamb, 1986) สำหรับมารดาก็มีความคิดในทำนองเดียวกันคือ มีความต้องการให้บิดาเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตร ทั้งนี้มีความคิดว่าบิดาเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญต่อบุตร (Tomlinson, 1987) ส่วนทางด้านบิดานั้น พบว่าเริ่มมองเห็นความสำคัญในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรและมีความเต็มใจที่จะเลี้ยงดูบุตรเช่นกัน โดยสังเกตได้จากพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั่นคือ บิดาจะหันมาใกล้ชิดกับบุตรเพิ่มมากขึ้น มีการเล่นกับบุตร อาบน้ำให้บุตร เปลี่ยนเสื้อผ้าให้ หรือการนำบุตรเข้านอน (White & Woollett, 1987 อ้างถึงใน บังอร ศุภวิทิตพัฒนา, 2536) ซึ่งก็ยังพบอีกว่าการเลี้ยงดูบุตรในขณะที่บุตรยังอยู่ในวัยทารกนั้นบิดาสามารถให้การดูแลได้ไม่แตกต่างจากมารดาเลย โดยทั้งบิดามารดาอาจให้การดูแลบุตรได้ดีเท่าๆกัน หรือไม่ดีเท่าๆกัน เลยก็ได้ (Lamb, 1986) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบิดามีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรได้เท่าเทียมกับมารดา

การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาตั้งแต่บุตรยังอยู่ในวัยทารกนั้นมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับทุกครอบครัว ทั้งนี้จะทำให้บุตรเกิดความรู้สึกว่าบิดามีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของตน ตลอดจนทำให้บุตรเกิดความรัก ความไว้วางใจ มีความผูกพันกับบิดา และยังเป็น การส่งเสริมการเจริญเติบโตรวมทั้งพัฒนาการด้านต่างๆของบุตรเพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป รวมถึงก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีขึ้นระหว่างบิดามารดาและบุตรอีกด้วย

การแสดงบทบาทบิดาในระยะต่างๆ

ความเป็นบิดาเริ่มต้นเมื่อมารดาตั้งครรภ์ และได้มีการตรวจสอบเป็นที่แน่ชัด นับเป็นจุดเริ่มต้นของผู้ที่จะเป็นบิดาในอนาคตว่ากำลังมีบทบาทใหม่ทางสังคมที่สำคัญมากในชีวิต การพัฒนาบทบาทการเป็นบิดานั้นจะเริ่มเกิดควบคู่ไปกับการตั้งครรภ์ของมารดา และมีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นตามอายุครรภ์ของมารดาที่เพิ่มขึ้น (นันทิญา ทองชัย, 2541) โดยทั่วไปบิดาทุกคนจะมีพฤติกรรมและการตอบสนองต่อบทบาทใหม่ของตนเองในระยะนี้ แต่พฤติกรรมการแสดงบทบาทการ

เป็นบิดาของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเจตคติ บุคลิกลักษณะของบุคคล ประสบการณ์ ในการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ความจำเป็นบทบาทบิดาของตนเอง เป็นต้น (Cronenwett & Newmark, 1974) ซึ่งในระยะต่างๆของการตั้งครรภ์ของมารดา บิดาต้องเข้าไปมีบทบาททั้งสิ้น ในระยะตั้ง ครรภ์ มารดาจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ บิดาจึงควรมีส่วนช่วยแบ่ง เบาภาระงานบ้านของมารดา ให้ความสนใจในสุขภาพของมารดาและบุตรในครรภ์ ให้การ ปรึกษาปรึกษาจิตใจและอารมณ์แก่ภรรยา ซึ่งนอกจากจะทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างบิดามารดาดี ยิ่งขึ้นแล้ว ยังส่งผลให้สุขภาพของบุตรในครรภ์ดีขึ้นอีกด้วย (วิลาวัณย์ ศรีสุวัฒน์, 2531) ต่อมาใน ระยะคลอดแม้จะเป็นแค่ช่วงเวลาสั้นๆ แต่หากบิดาได้มีโอกาสผ่านประสบการณ์ขณะคลอดร่วมกับ มารดา ก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความนับถือตนเองสูง จะรู้สึกประทับใจในมารดา ทำให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อมารดาและทารก ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงบทบาทการเป็น บิดาต่อไป (นันทิญา ทองชัย, 2541) ส่วนในระยะหลังคลอด บิดาจะต้องมีการปรับตัวต่อบทบาท ใหม่ซึ่งนอกจากจะต้องรับผิดชอบในการหาเลี้ยงครอบครัวแล้วยังต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือมารดา เกี่ยวกับทำงานบ้าน และที่สำคัญก็คือการเลี้ยงดูบุตรที่เกิดใหม่ด้วย (Jones, 1985) ซึ่งการที่บิดา ได้ใกล้ชิดบุตรและมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิด จะทำให้บุตรยอมรับบิดาตั้งแต่เริ่ม แรกว่าบิดาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานในการสร้างความผูกพัน หรือสัมพันธ์ภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างบิดาและบุตรตั้งแต่ในระยะแรก (Parke & Sawin, 1976 cited in Bigner, 1989)

บทบาทของบิดาในการมีส่วนร่วมในการดูแลทารก

จากที่ในอดีต หลาย ๆ ฝ่ายมองข้ามความสำคัญของบทบาทการเป็นบิดา โดยอาจจะมอง ว่าบิดามีหน้าที่เพียงหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดู ทารกโดยตรง แต่ปัจจุบัน เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป สังคมจึงเริ่มเปลี่ยนความคาดหวังใน เรื่องบทบาทของชายหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร Lipkin (1978) พบว่า การที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกนั้นจะบรรเทาความกดดันทางด้านจิตใจของ มารดาได้มาก และยังทำให้บุตรยอมรับตั้งแต่แรกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขาอีกด้วย และการที่พบ ว่าบิดาสามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้แทน มารดาในหลาย ๆ หน้าที่ ซึ่งบางครั้งก็สามารถทำได้ดีกว่า มารดาอีกด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องมีความต่อเนื่องมาตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด จนกระทั่งมา ถึงระยะหลังคลอด หากบิดามารดาแสดงบทบาทของตนได้ดี มาตั้งแต่ระยะแรก ๆ เมื่อถึงระยะ

หลังคลอด การแสดงบทบาทการเป็นบิดาก็จะยิ่งดีมากขึ้นเรื่อย ๆ ไปด้วย ส่วน Friedman (1981 อ้างถึงใน มาลินี ไพบูลย์, 2538) ได้กล่าวถึงครอบครัวในระยะมีบุตรว่าบิดาจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิบัติด้านการเลี้ยงดูบุตร เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้บุตรเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่ดี ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยแสวงหาสิ่งที่จำเป็นและเป็นประโยชน์สำหรับบุตรและร่วมวางแผนการปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้ตนเองมีทักษะที่เหมาะสมในการปฏิบัติแก่บุตร

อรวรรณ เกตุแก้ว (2531) ได้สรุปบทบาทของบิดาในการดูแลทารกไว้ ดังนี้

1. บทบาทการเป็นผู้ดูแลทารก (care taking role) คือ การดูแลทารกให้ได้รับการตอบสนองตามความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งผู้เป็นบิดามารดาควรจะต้องพยายามเข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของทารกที่แสดงออกและมองเห็นความต้องการเหล่านั้น โดยไม่ยึดเอาความต้องการของตนเองเป็นหลัก ดังนั้นบิดาจึงควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทนี้เป็นอย่างดี เพื่อจะได้ช่วยเหลือมารดาในการเลี้ยงดูทารก
2. บทบาทการเป็นผู้คุ้มครองทารก (protector's role) เพราะว่าทารกยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงจำเป็นที่ผู้เป็นบิดาจะต้องให้ความคุ้มครองอันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เช่น อันตรายจากสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านที่อยู่อาศัย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการนำทารกไปรับวัคซีนตามเวลาที่กำหนดด้วย
3. บทบาทการเป็นผู้ให้ (provider's role) เป็นบทบาทที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วย การหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งจะต้องเพิ่มมากขึ้นเพราะครอบครัวจะต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น นอกจากนี้บิดาจะต้องเป็นผู้เสียสละความสุขของตนให้กับทารก ต้องปรับการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันให้เข้ากับทารก โดยให้เวลากับทารกอย่างเพียงพอ
4. บทบาทการเป็นสื่อกลางของครอบครัว (mediator or instrumental role) โดยบิดาจะต้องเป็นสื่อกลางให้ความรักความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว เพราะในระยะแรกที่มีบุตรจะเกิดความเครียดขึ้นกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งผู้เป็นบิดาและมารดา รวมทั้งญาติด้วย จึงเป็นหน้าที่ของบิดาที่จะต้องเป็นผู้ช่วยให้สัมพันธ์ภาพของสมาชิกในครอบครัวสมบูรณ์ดังเดิม

วิลาวลัย ศรีสุวัฒน์ (2531) ได้สรุปบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาในระยะแรกเกิดไว้ 4 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. บทบาทบิดาด้านการวางแผนและการจัดเตรียมเพื่อบุตร โดยบิดาจะต้องมีการวางแผนและจัดเตรียมเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพื่อเตรียมเงินบางส่วนไว้เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงดูบุตร บิดาหลายคนอาจต้องทำงานมากกว่าเดิมเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ต้องมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงการจัดหาสถานที่นอนและอุปกรณ์ เครื่องใช้สำหรับบุตร ซึ่งบิดาควรมีส่วนช่วยเหลือภรรยาในการจัดเตรียมและจัดหาสิ่งต่างๆ รวมถึงการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูบุตรจากแหล่งต่างๆ

2. บทบาทบิดาด้านการดูแลบุตรด้านร่างกาย เป็นการตอบสนองของความต้องการของบุตรด้านร่างกาย เพราะการเจริญเติบโตด้านร่างกาย เป็นรากฐานสำคัญของการเจริญเติบโต และพัฒนาความคิดด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ ซึ่งได้แก่

2.1 การดูแลเรื่องการได้รับสารอาหาร บิดาควรสนับสนุนให้มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเอง ในกรณีที่มารดาไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเองได้ บิดาควรมีส่วนช่วยเหลือในการเป็นผู้เตรียมนม ตลอดจนเป็นผู้ให้นมผสมแก่บุตรเอง

2.2 การดูแลเรื่องการนอนหลับ ทารกแรกเกิดส่วนมากจะใช้เวลาทั้งหมดในการนอน บิดาจึงควรมีส่วนช่วยเหลือในการจัดสถานที่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมให้เงียบเหมาะสมแก่การนอนของบุตร รวมถึงการจัดทำท่านอนที่ถูกต้องให้ทารกด้วย

2.3 การดูแลเรื่องการขับถ่าย บิดาควรมีความรู้ในเรื่องนี้เพื่อให้การดูแลได้ และแยกแยะได้ว่าทารกขับถ่ายปกติหรือไม่

2.4 บุตรที่แสดงออกมาและมองเห็นถึงความต้องการเหล่านั้น และเมื่อยามบุตรมีอาการผิดปกติเล็กน้อยๆหรือเจ็บป่วย บิดาควรมีส่วนช่วยเหลือภรรยาในการดูแลบุตรด้วยกัน

2.5 การดูแลเรื่องความสะอาดของร่างกาย บิดาควรเป็นผู้อาบน้ำให้แก่บุตรด้วยตนเอง หรือควรช่วยเหลือมารดาในขณะอาบน้ำให้บุตร ควรช่วยเตรียมเครื่องใช้ในการอาบน้ำให้พร้อมและระมัดระวังความปลอดภัยของบุตรอยู่เสมอ

3. บทบาทบิดาด้านการดูแลบุตรด้านจิตใจ บิดาควรให้ความรักความเอาใจใส่บุตร โดยการกอดรัดอุ้มชูประคับประคอง และสนองความต้องการตามความต้องการของบุตร ควรมีการพูด

คุยหยอกล้อ ประสานสายตากับบุตร สนใจฟังเสียงอ้อแอ้และมีปฏิกิริยาโต้ตอบ รวมทั้งใช้เวลาอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอแก่บุตรด้วย

4. บทบาทบิดาด้านการปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตร เนื่องจากทารกแรกเกิดยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เลย ผู้เป็นบิดาจึงต้องมีส่วนช่วยภรรยาในการปกป้องคุ้มครองให้บุตรพ้นภัยจากอันตรายต่างๆที่อาจจะเกิดขึ้นได้ รวมทั้งสิ่งที่จะทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่อบุตรด้วย และรวมถึงการสนับสนุนหรือนำบุตรไปรับวัคซีนภูมิคุ้มกันโรคเมื่อถึงเวลานัด

ส่วนกอบกุล เจริญพันธ์ และ เขียวลักษณ์ เสรีเสถียร (2538 อ้างถึงใน จารุณี อรัญญิมิ, 2542) ได้แบ่งบทบาทของบิดาออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. บทบาทเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทางด้านร่างกายของบุตร

1.1 การดูแลบุตรให้ได้รับสารอาหารต่างๆอย่างเพียงพอ

1.2 การดูแลบุตรให้ได้รับความสุขสบาย เช่น การอุ้มและมีปฏิสัมพันธ์กับบุตร การดูแลให้บุตรพักผ่อนนอนหลับ โดยมีส่วนร่วมจัดหาสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการนอนของบุตร การดูแลรักษาความสะอาดของร่างกาย การจัดเตรียมของใช้สำหรับบุตร

1.3 การดูแลบุตรขณะที่บุตรมีอาการไม่สุขสบาย หรือเจ็บป่วยเล็กน้อย คือมีส่วนช่วยเหลือภรรยาในการดูแลบุตรเมื่อมีอาการไม่สบายต่างๆ

2. บทบาทเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการของบุตร ซึ่งการส่งเสริมพัฒนาการให้แก่บุตรจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นของแต่ละวัยและครอบคลุมพัฒนาการต่างๆ ดังนี้

2.1 พัฒนาการด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว บทบาทของบิดาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้บุตรได้ช่วยตัวเองในการลุก นั่ง คลาน ให้มีโอกาสได้หยิบจับ สัมผัสวัตถุหรือของเล่น

2.2 พัฒนาการด้านภาษา มีการพูดคุยกับบุตร เรียกชื่อบุตร ร้องเพลง ฝึกให้บุตรออกเสียง ฝึกให้บุตรเข้าใจคำต่างๆที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน

2.3 พัฒนาการด้านสังคม ฝึกให้บุตรรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น เช่น การช่วยให้บุตรคุ้นเคยกับคนแปลกหน้า

นอกจากนี้บิดาควรจะเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของบุตรโดยการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุตร มีเวลาให้บุตรอย่างเพียงพอ เล่นกับบุตรในลักษณะต่างๆ ตลอดจนหาของเล่นที่เหมาะสมกับวัยให้กับบุตร

3 .บทบาทเกี่ยวกับการให้การคุ้มครองป้องกันอันตรายแก่บุตร คือ การดูแลป้องกันอันตรายต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับบุตร ได้แก่ อุบัติเหตุทั้งภายในและภายนอกบ้าน ซึ่งอาจเกิดจากสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันภายในบ้าน ของมีคม ของใช้หรือของเล่นบางอย่าง

ส่วนแนวคิดของดิวอลล์ (Duvall & Miller, 1985) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมในการดูแลบุตรของบิดา และแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. การดูแลบุตรทางด้านร่างกาย ได้แก่ การดูแลบุตรให้ได้รับสารอาหารต่างๆ การรักษาความสะอาดร่างกายบุตร การสวมใส่เสื้อผ้า และการดูแลความสะอาดของเสื้อผ้าบุตร การจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้สำหรับบุตร การดูแลบุตรขณะที่เจ็บป่วยหรือไม่สุขสบาย

2. การส่งเสริมพัฒนาการบุตร ได้แก่ การติดตื้อสื่อสารกับบุตร การเล่นกับบุตร และการจัดหาของเล่นให้กับบุตร

3. การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับบุตร ได้แก่ การจัดสถานที่ภายในบ้านให้ปลอดภัย สิ่งรบกวนต่างๆ เช่น ยุง แมลงวัน แมลงสาบ เลืองดัง แสงสว่างที่มากเกินไป เป็นต้น

จากที่หลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาในด้านต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทในการเลี้ยงบุตร ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นบทบาทใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาจากบทบาทเดิม ๆ ที่มีอยู่แล้วนั้นก็มีความสำคัญ บิดาจึงควรต้องพยายามแสดงบทบาทใหม่นั้นให้ดีที่สุด รวมถึงบทบาทเดิม ซึ่งบางครั้งก็ต้องมีการเปลี่ยนไปเหมือนกัน เช่น บทบาทการหารายได้ บิดาจำเป็นต้องเพิ่มบทบาทนี้มากขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ที่พอเพียงกับสมาชิกใหม่ที่เกิดขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามบทบาททุก ๆ บทบาทก็ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทั้งสิ้นซึ่งบิดาจึงควรแสดงบทบาทให้ดีที่สุด ๆ เท่าที่ตนสามารถกระทำได้

พฤติกรรมการดูแลทารกของบิดา

จากการศึกษาถึงพฤติกรรมของบิดาในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรนั้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของมารดา ดังเช่นที่ White และ Woollet (1987 อ้างถึงใน บังอร ศุภวิทิตพัฒนา, 2536) ได้ทำการสัมภาษณ์บิดาเกี่ยวกับการปฏิบัติเลี้ยงดูบุตร บิดาให้คำตอบดังนี้ คือ การเล่นกับบุตร การป้อนนมหรืออาหาร การทำความสะอาดร่างกาย การเปลี่ยนเสื้อผ้า การอุ้มบุตร การพาบุตรไปเดินเล่น และการนำบุตรไปเข้านอน ซึ่งก็จะเป็นทำนองเดียวกันกับที่ Petersen (1985 อ้างถึงใน บังอร ศุภวิทิตพัฒนา, 2536) กล่าวไว้ว่า การทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรของบิดานั้น บิดาจะปฏิบัติต่อบุตร ได้แก่ การเล่นกับบุตร การอุ้มบุตร การป้อนนมขวด และการเปลี่ยนผ้าอ้อมให้บุตร ส่วน Lamb (1986) กล่าวไว้ว่า บิดาควรจะทำหน้าที่ด้านการหาเลี้ยงบุตร และการเล่นกับบุตร นอกจากนี้ Tomlinson (1987) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดาซึ่งพบว่าบิดาโดยส่วนใหญ่จะดูแลบุตรเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ้าอ้อม การเปลี่ยนเสื้อผ้า การป้อนนมขวด การจัดเตรียมที่นอนให้บุตร และพฤติกรรมส่วนน้อยที่บิดาจะปฏิบัติก็คือ การอาบน้ำให้บุตร การตื่นขึ้นมาดูแลบุตรในเวลาากลางคืน ส่วนด้านการปฏิสัมพันธ์กับบุตรนั้น ส่วนใหญ่บิดาจะให้การปลอบโยนบุตร การพูดคุยกับบุตร และการเล่นกับบุตร

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของดิวอลล์ (Duvall & Miller, 1985) ซึ่งได้แบ่งบทบาทในการดูแลทารกออกเป็น 3 ด้าน คือการดูแลทารกด้านร่างกาย การส่งเสริมพัฒนาการทารก และการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยในบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตร และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทการดูแลทารกด้านจิตใจและอารมณ์ก็มีความสำคัญเช่นกัน จึงได้เพิ่มเติมเข้าไปในการศึกษาครั้งนี้ จึงสรุปได้ว่าในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาโดยแบ่งพฤติกรรมการดูแลทารกของบิดาออกเป็น 4 ด้าน คือ การดูแลทารกด้านร่างกาย การดูแลทารกด้านจิตใจและอารมณ์ การส่งเสริมพัฒนาการทารก และการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (Snow, 1998; Duvall & Miller, 1985; ลักษณะ สกฤษสิเรสิมา, 2542; อรพรรณ ลือบุญชัยวัฒนา, 2541; วิลาวลัย ศรีสุวรรณ, 2531)

1. การดูแลทารกทางด้านร่างกาย การตอบสนองของความต้องการด้านร่างกายของทารก เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการเจริญเติบโต ซึ่งในการดูแลทางด้านร่างกายทารกนั้นมีดังนี้

1.1 การดูแลทารกให้ได้รับสารอาหารต่างๆ วัยทารกเป็นวัยที่ร่างกายกำลังมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย อาหารที่เหมาะสมสำหรับทารกก็คือ นมแม่หรือนมผง บิดาจึงควรดูแลให้บุตรได้รับสารอาหารต่างๆให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ดังนั้นบิดาจึงควรสนับสนุนและส่งเสริมให้มารดาเลี้ยงดูทารกด้วยนมตนเอง สำหรับในกรณีที่มารดาไม่สามารถเลี้ยงดูทารกด้วยนมตนเองได้หรือจำเป็นต้องใช้นมผสมทดแทนในบางมื้อ บิดาควรจะมีส่วนช่วยเหลือในการเตรียมนมผสม ตลอดจนเป็นผู้ป้อนนมขวดให้ทารก รวมทั้งการไล่ลมเป็นระยะๆ ภายหลังกินนมอิ่มแล้ว และเมื่อทารกถึงวัยที่จำเป็นต้องได้รับอาหารเสริม ซึ่งก็อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 4 ถึง 6 เดือน หน้าที่ของบิดาเกี่ยวกับการให้อาหารเสริมก็คือ การจัดหาอาหารที่มีคุณค่าให้แก่บุตร บิดาควรจะมีความรู้ถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการให้อาหารเสริม ชนิดของอาหาร การเตรียมอาหาร และควรมีการป้อนอาหารเสริมให้กับทารกด้วย

1.2 การดูแลให้ทารกได้รับความสุขสบาย บิดาควรจะตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการดูแลบุตรให้ได้รับความสุขสบายทางด้านร่างกายทั่วไป ตลอดจนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือมารดาเลี้ยงดูบุตร ได้แก่ การอุ้มทารก การพักผ่อนนอนหลับ การรักษาความสะอาดของร่างกาย การสวมใส่เสื้อผ้าและการดูแลความสะอาดเสื้อผ้าทารก รวมทั้งการจัดเตรียมของเครื่องใช้สำหรับทารก

การอุ้มทารก บิดาควรจะมีปฏิสัมพันธ์กับทารกด้วยการอุ้มทารกโดยเฉพาะขณะที่ทารกมีอาการไม่สุขสบาย ถือได้ว่าเป็นการปลอบโยนบุตรเมื่อบุตรร้องไห้ และเป็นการช่วยให้ทารกรู้สึกได้ว่าได้รับความสุขสบาย สำหรับวิธีการอุ้มทารกนั้นจะขึ้นอยู่กับโครงสร้างของร่างกาย ในระยะแรกเกิดศีรษะของบุตรจะโตไม่สามารถชันคอได้เอง จนกระทั่งทารกอายุได้ 3 เดือน การอุ้มจะต้องพยุงไหล่และหลังไว้ก่อนเพราะทารกยังไม่แข็งแรง ซึ่งวิธีการอุ้มดังกล่าวจะทำให้ทารกรู้สึกสบายและปลอดภัย

การพักผ่อนนอนหลับ ทารกแรกเกิดส่วนมากใช้เวลาแทบทั้งหมดในการนอน ต่อมาเมื่อมีอายุมากขึ้น การนอนหลับพักผ่อนของทารกจะค่อยๆ น้อยลง บิดาจึงควรมีส่วนช่วยเหลือจัดสถานที่รวมทั้งสิ่งแวดล้อมให้เงียบเหมาะสมแก่การนอนของทารก ที่นอนควรสะอาด มีเนื้อแน่น เรียบ เมื่อนอนลำตัวไม่จมไปกับที่นอน สำหรับท่านอนที่ช่วยให้ทารกนอนหลับได้นาน ได้แก่ ท่านอนคว่ำ หรือท่านอนตะแคง ซึ่งมีประโยชน์หลายประการ เช่น ช่วยทำให้อาหารหรือน้ำนมผ่านจากกระเพาะลงสู่ลำไส้เล็กได้เร็วขึ้น ในกรณีที่ทารกแหวะหรืออาเจียน การนอนคว่ำหรือนอนตะแคงจะเป็นท่าที่ปลอดภัยกว่า เพราะท่านอนหงายอาจทำให้เด็กสำลักนมได้ การนอนคว่ำเป็นท่าที่ช่วยทำให้ทารกเรอ หรือผายลมได้ดี โอกาสที่ทารกจะปวดท้องจากการมีลมคั่งค้างจะลดน้อยลงด้วย นอกจากนี้ทารกจะหลับได้ทนเพราะมีความอบอุ่นที่หน้าอกทำให้ไม่หนาว

การรักษาความสะอาดของร่างกาย ทารกควรได้รับการอาบน้ำทำความสะอาดทุกวันอย่างน้อยวันละครั้งหรือมากกว่า บิดาควรเป็นผู้อาบน้ำให้บุตรด้วยตนเอง หรือควรช่วยเหลือมารดาในขณะที่อาบน้ำให้ทารก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้ทารกของตนเองได้ดีขึ้น และเป็นการแสดงความรักที่บิดามีต่อทารก บิดาช่วยเตรียมเครื่องใช้ในการอาบน้ำให้พร้อม และระมัดระวังความปลอดภัยของบุตรอยู่เสมอ รวมทั้งบิดาควรจะดูแลความสะอาดของตา ใบหู จมูก และภายในช่องปากของทารกด้วย นอกจากนี้บิดาควรจะมีการทำความสะอาดอวัยวะเพศ และทวารหนัก ภายหลังจากมีการขับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

การสวมใส่เสื้อผ้าและการดูแลความสะอาดเสื้อผ้าทารก สำหรับทารกวัยนี้บิดาควรจัดหาเสื้อผ้าที่ทำจากผ้าชนิดเบา เนื้อนุ่ม เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าล้า ผ้าขนหนูอย่างนุ่ม ผ้ามีสลิน ผ้าปิรามิต และควรเป็นชนิดผ้าด้านหลังเพราะสวมใส่ได้ง่ายกว่า ตัวเสื้อควรมีความหลวมเพื่อให้เคลื่อนไหวสะดวก และควรเป็นตะเข็บแบบเรียบ สิ่งที่สำคัญอีกอย่างคือ ผ้าอ้อม ซึ่งควรมีมากพอ ลักษณะเนื้อผ้าควรอ่อนนุ่มแต่หนา ซึบน้ำได้ดี ทั้งนี้บิดาควรมีส่วนร่วมในการทำความสะอาดเสื้อผ้า ผ้าอ้อมของทารกด้วย

การจัดเตรียมของเครื่องใช้สำหรับทารก บิดาควรมีการจัดเตรียมเครื่องใช้ให้มีพร้อมและเพียงพอสำหรับใช้ ซึ่งในการจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ ต้องคำนึงถึงความสะดวกเป็นสำคัญเพราะทารกมีภูมิคุ้มกันน้อยมาก สิ่งของเครื่องใช้ที่ควรเตรียมไว้ให้พร้อม

สำหรับทารก ได้แก่ เครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการนอน เครื่องใช้เกี่ยวกับการอาบน้ำแต่งตัว เสื้อผ้าและของใช้สำหรับทารก เป็นต้น

1.3 การดูแลในขณะที่ทารกมีอาการไม่สุขสบายหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย บิดาควรมีการสังเกตถึงภาวะสุขภาพโดยทั่วไปของทารก และควรมีส่วนช่วยเหลือดูแลทารกในขณะที่มีอาการไม่สุขสบายหรือมีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น ซึ่งที่พบบ่อยในทารก ได้แก่ การร้องไห้ การสำรอกอาเจียน ลิ้นเป็นฝ้า ผิวหนังเป็นผื่น ผด ท้องเสีย ท้องผูก ท้องอืด ปวดท้อง สิ่งสำคัญที่บิดาควรคำนึงถึงคือ การศึกษาหาความรู้ถึงอาการต่างๆดังกล่าวเพื่อจะสามารถให้การดูแลทารกที่ถูกต้องและมั่นใจ

2. การดูแลทารกทางด้านจิตใจและอารมณ์ สิ่งสำคัญที่บิดามารดาจะละเลยไม่ได้ในการดูแลทารกแรกเกิด คือ ด้านจิตใจและอารมณ์ของทารก ถือเป็นหัวใจสำคัญอันหนึ่งที่บิดาจะต้องตระหนักถึง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเท่ากับด้านร่างกาย ทารกต้องการความรัก ความอบอุ่นจากบิดามารดา ทารกจะสนุกสนานมีความสุขกับร่างกายที่อบอุ่นและนุ่มนวลของมารดา รู้สึกตื่นเต้นและแปลกใหม่เมื่อสัมผัสกับร่างกายที่แข็งแรงของบิดา ทารกต้องการการเรียนรู้โลกภายนอก สัมผัสสิ่งต่างๆ ด้วยประสาทสัมผัส ดังนั้นบิดาควรให้ความรักความเอาใจใส่ต่อบุตรอย่างสม่ำเสมอ มีการทักทาย อุ้ม สัมผัสกอดรัดเพื่อให้ทารกรู้สึกอบอุ่น เป็นสุข และการสร้างปฏิสัมพันธ์ในขณะเลี้ยงดูจะเป็นการกระตุ้นพัฒนาการทางด้านสังคม ทำให้ทารกสามารถเรียนรู้โลกใหม่ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้บิดายังต้องรับรู้ถึงความต้องการของบุตร มีการสังเกตเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความต้องการของบุตร รับรู้ถึงความรู้สึกและพฤติกรรม รู้ว่าบุตรชอบอะไร ไม่ชอบอะไร และให้การตอบสนองตามความเหมาะสม ซึ่งการให้การดูแลทางด้านจิตใจและอารมณ์แก่ทารก มีดังนี้

2.1 สัมผัสทารกอย่างนิ่มนวล กอดรัด อุ้มชู หยอกล้อพูดคุยกับทารก ถึงแม้ว่าในระยะนี้ทารกจะยังไม่รู้เรื่องก็ตามแต่ทารกก็ต้องการคนพูดคุยด้วย และเขาก็สามารถที่จะรับรู้ในการกระทำและการพูดคุยด้วยของผู้เลี้ยงดู นอกจากบิดาและมารดาแล้วก็ควรจะมีเปิดโอกาสให้ญาติพี่น้องและบุคคลอื่นๆในครอบครัวได้อุ้ม หยอกล้อพูดคุยกับทารกบ้าง เพราะจะทำให้ทารกมีการตอบโต้ได้เร็วขึ้น และการพัฒนาการทางด้านอารมณ์และด้านต่างๆจะดีกว่าทารกที่ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ

2.2 ผู้เลี้ยงดูทารกต้องระวังอย่าหัดให้ทารกต้องฟังคนอื่นตลอดเวลา เช่น การอุ้มทารกตลอดเวลา การไกวเปลไม่ควรไกวตลอดเวลา ถ้าทารกหลับควรหยุดไกวเพื่อให้ทารกเคยชิน

2.3 ไม่ควรปล่อยให้ทารกอยู่ตามลำพังเป็นเวลานานๆ ควรจะได้ตอบสนองของความต้องการของทารก เช่น ทารกหิวก็ควรให้รับประทาน ทารกขับถ่ายก็ควรทำความสะอาดและเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ ไม่ควรปล่อยให้ทารกนอนเปียกแฉะนานๆ ทำให้ทารกไม่ได้รับความสุขสบาย และยังเป็นสาเหตุของอาการก้นเปื่อย เป็นแผลได้ง่ายอีกด้วย

2.4 ควรปกป้องสิ่งรบกวนอันตรายต่างๆที่จะมาทารก เช่น เสียง แสง มลพิษ และแมลงต่างๆ ควรป้องกันทารกหรือนำทารกออกไปให้ห่างจากสิ่งเหล่านั้น เป็นต้น

3. การส่งเสริมพัฒนาการทารก บทบาทของบิดาในด้านนี้เป็นบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้ทารกได้มีประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ถูกต้องพร้อมทั้งมีพัฒนาการที่ถึงพร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและประสิทธิภาพ ดังนั้นบิดาซึ่งมีอิทธิพลในการเลี้ยงดูจึงมีบทบาทสำคัญมากในการส่งเสริมพัฒนาการให้กับบุตร ซึ่งจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นของแต่ละวัย และจะต้องให้ครอบคลุมถึงพัฒนาการๆ ดังนี้

3.1 การติดต่อสื่อสารกับทารก ทั้งทางด้านคำพูดและการสัมผัส ทารกแรกเกิดใช้การร้องไห้เป็นการสื่อความหมายถึงความหิวและความไม่สุขสบายต่างๆ เด็กทารกอายุ 1 เดือน สามารถออกเสียงที่ยังไม่เป็นภาษา แล้วเริ่มเรียนรู้ และเลียนเสียงมารดาหรือผู้ใกล้ชิด ดังนั้นบิดาควรจะมีหน้าที่สำคัญในการกระตุ้นพัฒนาการทางด้านภาษาโดยมีการพูดคุยกับบุตรบ่อยๆ การพูดควรจะช้าๆ และชัดเจนจนกว่าบุตรจะจำได้

3.2 การเล่นกับทารกและการจัดหาของเล่นให้ทารก การเล่นเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการเจริญเติบโตทางร่างกายและเพื่อเป็นการสร้างสรรค์ความคิดริเริ่มของทารกด้วย การเล่นจะสอนทารกเกี่ยวกับโลกให้ทราบถึง ความสูง ต่ำ นุ่ม แข็ง แห้ง เปียก รูปร่าง และขนาด เป็นต้น นอกจากนั้นการเล่นสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของทารก ได้แก่ ทางด้านร่างกาย การเล่นจะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อต่างๆให้แข็งแรง และมีประสิทธิภาพ ด้านการสื่อสาร ด้านอารมณ์ ซึ่งจะช่วยให้ทารกได้ผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ด้านความต้องการและความปรารถนา การเรียนรู้ ซึ่งเป็นการทำให้ทารกได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตนเอง ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จะทำให้ทารกเกิดความคิดความเข้าใจและรับรู้

เกี่ยวกับตนเอง ด้านสังคม คือ เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่น ดังนั้นเห็นได้ว่าการเล่นมีประโยชน์มากมาย บิดาควรจะมีการส่งเสริมการเล่นของทารก โดยหาเวลาว่างเล่นกับทารก หรือมีการจัดเตรียมสถานที่ที่เหมาะสมและปลอดภัยให้ทารกได้เล่นอย่างอิสระ ตลอดจนควรมีการจัดหาอุปกรณ์การเล่นให้เป็นไปในทางที่ส่งเสริมการเรียนรู้เติบโตและพัฒนาการของทารกเป็นระยะๆ สำหรับการเลือกของเล่นที่เหมาะสมกับวัยของทารกนั้น เป็นสิ่งที่บิดาควรคำนึงถึงเป็นอย่างมาก บิดาจึงควรรหาความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัยต่างๆ เพื่อจะได้ทราบว่าบุตรของตนเองในระยะนั้นๆ ควรจะมีพัฒนาการอยู่ในระดับใด ซึ่งจะได้เลือกซื้อของเล่นที่เหมาะสม เช่น ในระยะแรกๆ ทารกต้องการฝึกการมอง การได้ยิน ทารกจะเฝ้ามองของเล่นที่มีสีสันสดใสและมีการเคลื่อนไหวได้ บิดาจึงควรแขวนของเล่นไว้บริเวณที่ใกล้ๆ ที่บุตรจะมองเห็นได้ ซึ่งทำให้ทารกเกิดความเพลิดเพลิน นอกจากนี้บิดาควรเลือกของเล่นที่ไม่มีคม ไม่มีสารพิษเจือปน รวมทั้งมีการตรวจสอบอยู่เสมอว่ามีส่วนที่แตกหัก ขาด ซึ่งอาจหลุดเข้าคอบุตรได้ สำหรับของเล่นที่เป็นยางหรือเป็นพลาสติกชนิดอ่อนที่บุตรสามารถกัดเล่นได้ บิดาต้องหมั่นล้างน้ำ ฟอกสบู่ให้สะอาดอยู่เสมอ เพราะจะเป็นหนทางที่นำเชื้อโรคหรือไซยาไนด์บางชนิดเข้าสู่ร่างกายทารกได้

4. การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก วัยทารกเป็นวัยเริ่มต้นการออกสำรวจโลก รอบตัว แต่ทารกยังไม่มีทักษะในการควบคุมและใช้ของวัยต่างๆ ได้ดีพอ จึงทำให้ทารกไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในบางครั้งการรู้เท่าไม่ถึงการณ์จึงอาจเกิดอุบัติเหตุกับทารกได้ ดังนั้นบิดาจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการป้องกันอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับทารก ดังนี้

4.1 บิดาควรมีการจัดสถานที่ภายในบ้านให้ปราศจากสิ่งรบกวนต่างๆ ได้แก่ ยุง แมลงวัน เสียงดัง แสงสว่างที่มากเกินไป เพื่อพร้อมจะให้ทารกได้อยู่เมื่อกลับจากโรงพยาบาล

4.2 บิดาควรมีการตรวจสอบเครื่องใช้ต่างๆ ภายในบ้านอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ที่ไม่จำเป็น และอาจเป็นอันตรายไว้ในที่ที่ปลอดภัย ได้แก่ กาน้ำร้อน กระติกน้ำร้อน ยา ของมีคม เตารีด พัดลม น้ำยาทำความสะอาดต่างๆ ตลอดจนควรตรวจสอบเครื่องใช้ภายในบ้านที่อาจเกิดทำให้เกิดอุบัติเหตุกับทารกได้ ได้แก่ มุมโต๊ะ มุมตู้ที่มี

คม บิดาควรจัดการแก้ไขให้เรียบร้อย หรือจัดเปลี่ยนตำแหน่งใหม่ให้ปลอดภัย มีการดูแล พื้นบ้านให้แห้ง สะอาดอยู่เสมอ เพื่อป้องกันการลื่นล้ม และมีการปิดรูปลั๊กไฟ ที่อยู่ใกล้มือเด็ก

4.3 บิดาไม่ควรปล่อยให้ทารกอยู่ตามลำพังในที่ที่อาจเกิดอันตรายได้ โดยเฉพาะไม่ควรปล่อยให้ทารกนอนบนเตียงคนเดียวโดยไม่มีที่กั้นเตียง เพราะทารกอาจพลิกตัวมาริมเตียงแล้วเกิดการพลัดตกได้ นอกจากนี้บิดาควรตรวจดูลักษณะที่นอนของทารกซึ่งต้องแข็งพอประมาณ เนื้อแน่น เมื่อนอนลำตัวไม่จมลงไป เพื่อป้องกันไม่ใหทารกนอนทับจมูก หายใจไม่ออก ตลอดจนในขณะที่อาบน้ำให้ทารก บิดาไม่ควรปล่อยให้ทารกอยู่ตามลำพังในอ่างอาบน้ำ เพราะอาจมีการจมน้ำเกิดขึ้นได้

4.4 ทารกแรกเกิดยังไม่สามารถจับและถือขวดนมได้ด้วยตนเอง บิดาควรจะอุ้มทารกในขณะที่ป้อนนม ไม่ควรปล่อยให้ทารกดูดนมเองด้วยการหนุนขวดนมไว้ เพราะถ้าน้ำนมออกมากเกินไปบุตรไม่สามารถดึงขวดนมออกจากปากเองได้ อาจทำให้เกิดปัญหาสำลักนม รวมทั้งอาจมีการสูดสำลักเข้าปอด เกิดปอดบวมตามมาได้

4.5 บิดาควรเลือกของเล่นให้ทารก ชนิดที่ไม่มีสารพิษเจือปน เช่น สารตะกั่ว และควรเลือกชนิดที่ไม่มีคม ไม่แตกหักง่าย ขนาดต้องไม่เล็กจนเกินไปหรือไม่สามารถถอดออกเป็นชิ้นเล็กๆได้ ตลอดจนควรดูแลทำความสะอาดของเล่นอย่างสม่ำเสมอ

4.6 การให้ภูมิคุ้มกันโรค ทารกแรกเกิดจะมีภูมิต้านทานโรคน้อยมาก ดังนั้นบิดาจึงควรเอาใจใส่หรือสนับสนุนให้มารดานำทารกไปรับภูมิคุ้มกันทุกครั้งเมื่อถึงกำหนดนัด สำหรับในส่วนของโรคที่ไม่สามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีน เช่น หวัด หัด หัดเยอรมัน ก็ สามารถป้องกันได้โดยบิดาควรบำรุงร่างกายบุตรให้แข็งแรง หลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ทำให้เกิดโรค โดยไม่นำบุตรไปยังที่ที่มีความแออัด มีฝุ่นละออง ควันบุหรี่ และเมื่อบุตรมีอาการเจ็บป่วยก็ควรรีบนำบุตรไปพบแพทย์ ไม่ปล่อยให้ไว้วางใจจนเกิดภาวะแทรกซ้อน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบและช่วยเหลือมารดา ในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรซึ่งอยู่ในวัยทารกนั้นไม่เพียงแต่เป็นการแบ่งเบาภาระรับผิดชอบของมารดาเท่านั้น ยังเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมการเจริญเติบโตของร่างกายรวมทั้งพัฒนาการด้าน

ต่างๆของบุตร ซึ่งจะทำให้บุตรสามารถก้าวเข้าไปสู่วัยต่อไปได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรของบิดายังเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพให้เกิดความแน่นแฟ้นระหว่างบิดามารดาและบุตรได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดบรรยากาศในครอบครัวที่มีแต่ความอบอุ่น ความรักใคร่ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของบิดาในดูแลทารก

1. ปัจจัยด้านตัวบิดา

อายุ

อายุเป็นตัวบ่งชี้และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับระดับวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่จะมีผลต่อระดับความสามารถในการปรับตัวต่อเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังมีส่วนสัมพันธ์กับความรับผิดชอบของบิดารวมไปถึงระดับความมั่นคงทางอารมณ์ ระดับความสามารถในการเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และการปรับตัวต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารก (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) นอกจากนี้ วัยที่ต่างกันย่อมมีประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคมต่างกัน ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ นั่นก็คือ หากบิดาอยู่ในช่วงวัยรุ่น (อายุต่ำกว่า 19 ปี) ซึ่งวุฒิภาวะยังไม่พร้อมทั้งทางด้านอารมณ์จิตใจและสังคม ทำให้ขาดความพร้อม ความรับผิดชอบ เนื่องจากขาดประสบการณ์ในการตัดสินใจจะมีผลให้ละเลยต่อการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพมารดาได้ ส่วนบิดาที่มีอายุมากกว่า 31 ปี มักจะมีการวางแผนเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ของภรรยาไว้ล่วงหน้า พร้อมทั้งจะยอมรับการตั้งครรภ์ มีทัศนคติที่ดีต่อการตั้งครรภ์ มีความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตร และพร้อมที่จะยอมรับบทบาทการเป็นบิดา เนื่องจากชีวิตวัยนี้มักจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และมีความมั่นคงทางฐานะเศรษฐกิจพอสมควรแล้ว (ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์, 2540) นอกจากนี้การศึกษาของประภาร์ตน์ ทวีเกียรติตระกูล (2528) และโสพิน สุวรรกุล (2535) ก็พบว่า สามีที่มีอายุมากมีการรับรู้บทบาทการเป็นบิดาดีกว่าสามีที่มีอายุน้อย ส่วนวิลลาวัลย์ ศรีสุวัฒน์ (2531) และสุวรรณี ศรีจันทร์อาภา (2527) พบว่าบิดาที่มีอายุมากกว่า 20 ปี มีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าบิดา ที่มีอายุน้อยกว่านี้ ซึ่งก็ตรงกับที่ สำเนียง แยมสะอาด (2529) ที่พบว่าบิดาที่มีอายุมากกว่า 30 ปี รับรู้บทบาทการเป็นบิดาได้มากกว่าบิดากลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี อาจเป็นเพราะบิดาที่มีอายุมากกว่านั้นมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นทำให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

ระดับการศึกษา

การศึกษาเป็นตัวกำหนดความสามารถในการเผชิญปัญหา ช่วยสร้างคนให้มีความรู้ความสามารถ รู้จักปรับตัว ทำให้บุคคลตระหนักถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ดีกว่า และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ในอดีตและพฤติกรรมที่เคยใช้ประสบผลสำเร็จมาแล้วเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (โสพิณ สุวรรณกุล, 2535) ผู้ที่มีการศึกษาสูงก็ย่อมมีโอกาสและแนวโน้มในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการดูแลบุตรได้ดีกว่า มีช่องทางในการติดต่อกับแหล่งประโยชน์ต่างๆ ได้มากกว่าและง่ายกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) ดังนั้นจึงถือได้ว่าการศึกษาย่อมเป็นตัวช่วยให้บิดามีความสามารถในการปรับตัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (Jalowice & Powers, 1981 อ้างถึงใน ประภัสสร อินทศักดิ์สิทธิ์, 2540) ส่วนวาริษา วิเศษสรรพ (2531 อ้างถึงใน ประภัสสร อินทศักดิ์สิทธิ์, 2540) กล่าวว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักมีความสามารถในการคิดไตร่ตรองใช้เหตุผลได้ดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ สามารถแก้ปัญหาดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีความคิดเกี่ยวกับการมีครอบครัวรอบคอบขึ้น นอกจากนี้การศึกษายังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ คือ การศึกษาที่สูงขึ้นทำให้บุคคลมีโอกาสเลือกประกอบอาชีพที่มีเกียรติ ได้รับค่าจ้างแรงงานสูงขึ้นด้วย

สุวรรณณี ศรีจันทร์อาภา (2527) พบว่า กลุ่มของบิดาและมารดาที่มีระดับการศึกษาสูง มีความพร้อมในการเป็นบิดามารดามากกว่ากลุ่มของบิดาที่มีระดับการศึกษาต่ำ ซึ่งก็ตรงกับที่ ประภาร์ตน์ ทวีเกียรติตระกูล (2528) และ ประภัสสร อินทศักดิ์สิทธิ์ (2540) พบว่าสามีที่มีการศึกษาสูง จะมีการรับรู้ดีเกี่ยวกับบทบาทการเป็นบิดา ส่วนลำเนียง แยมสะอาด (2529) ก็พบว่า บิดาที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาจะมีคะแนนเฉลี่ยของการรับรู้บทบาทการเป็นบิดาน้อยกว่าบิดาที่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา และอุดมศึกษา รวมถึงนุชรา บุญนง (2531) ก็พบว่าบิดาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จะมีความพร้อมในการเป็นบิดาแตกต่างกัน โดยบิดาที่มีการศึกษาสูงกว่า จะมีความพร้อมมากกว่า

อาชีพ

อาชีพและลักษณะงานของบิดา เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา เนื่องจากลักษณะงานแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน และยังทำให้บิดามีเวลาให้กับบุตรแตกต่างกันอีกด้วย พบว่า กลุ่มบิดาที่มีอาชีพต่าง ๆ จะปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรบางประการแตกต่างกัน โดยอาชีพที่ต้องเป็นระเบียบวินัย มีความเด็ดขาด มีความเข้มแข็ง เช่น อาชีพทหาร ตำรวจ บิดาจะมีการพูดคุยและเล่นกับลูกน้อย เล่นนิทานและร้องเพลงเด็กไม่เป็น ในขณะที่บิดาที่มีอาชีพครูหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับเด็กนั้นจะสามารถเล่นนิทาน ร้องเพลงกับลูกมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด แสดงว่าบิดากลุ่มนี้มีพฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูที่ผสมผสานแนวคิดใหม่เข้าไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เหตุผลดังกล่าวอาจไม่ได้มีผลมาจากตัวอาชีพอย่างเดียว แต่อาจจะเป็นลักษณะการ อบรมเลี้ยงดูที่ได้รับมา และบุคลิกภาพก่อนเลือกอาชีพ รวมถึงลักษณะการดำเนินชีวิตในอาชีพนั้น ๆ ของบิดาด้วย (อรทัย รัตนมณี, 2537) ส่วนมาลีณี ไพบูลย์ (2538) พบว่าบิดาที่ใช้ลักษณะงานของตนเองมาเลี้ยงดูบุตร เช่น บิดาที่เป็นครูจะมุ่งแต่สอนบุตร บิดาที่เป็นตำรวจและทหารจะเคร่งครัดกับบุตร ทุกอย่างจะต้องอยู่ในระเบียบวินัย ใช้อำนาจกับบุตร บุตรจะเติบโตด้วยความคับข้องใจ หงุดหงิด ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความเป็นอิสระในความคิด นอกจากลักษณะอาชีพที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูบุตรแล้วนั้น ยังพบอีกว่าการมีอาชีพที่มั่นคงนั้นยังเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการเตรียมพร้อมต่อบทบาทการเป็นบิดาอีกด้วย จากการศึกษาของปริยารัตน์ ศักดิ์ณรงค์ (2534) พบว่า สามีที่มีอาชีพที่แตกต่างกับการรับรู้บทบาทการเป็นบิดาในการตั้งครรภ์ครั้งแรกของภรรยาแตกต่างกัน โดยกลุ่มอาชีพค้าขาย มีกิจการส่วนตัว จะมีการรับรู้บทบาทการเป็นบิดาสูงสุด อาจเนื่องมาจากอาชีพเหล่านี้ มักทำกิจกรรมในกิจการอาชีพร่วมกับภรรยา ซึ่งการได้ทำงานร่วมกันทำให้สามีเห็นการเปลี่ยนแปลงของภรรยาอย่างชัดเจนทำให้สามีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจภรรยา และในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงบทบาทการเป็นบิดาของตนเองด้วย

นอกจากนั้นอาชีพของบิดาก็ยังเกี่ยวข้องกับการมีเวลาให้กับครอบครัวและบุตรอีกด้วย จากการศึกษาของ Tronick, Morell and Ivey (1992 อ้างถึงใน รติพร ถึงฝั่ง, 2541) พบว่าบิดาที่มีอาชีพเกษตรกรรมมักจะต้องทำงานห่างจากบ้านทำให้มีเวลาให้กับบุตรน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ

บุตรเล็กๆ แต่จะมีเวลาอยู่กับบุตรเพิ่มขึ้นเมื่อบุตรโตขึ้นและสามารถช่วยงานบิดาได้ และจากการศึกษาของ Presser (1989 อ้างถึงใน รติพร ถึงฝั่ง, 2541) ที่ได้ทำการศึกษาบิดาที่ทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า คนงานเหล่านี้จะมีเวลาและมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรน้อย แต่ถ้าหากบิดาและมารดาที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน รูปแบบการเลี้ยงดูก็จะเปลี่ยนไป โดยบิดาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูมากขึ้น เนื่องจากมารดาไม่สามารถรับภาระในการเลี้ยงดูบุตรได้อย่างเต็มที่เพียงลำพัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากช่วงเวลาในการทำงานของบิดาและมารดาไม่ตรงกัน เช่น บิดาทำงานในช่วงกลางคืน ในขณะที่มารดาทำงานในช่วงกลางวัน ลักษณะในการทำงานเช่นนี้ทำให้บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น โดยที่จะมากกว่าบิดาที่ทำงานในช่วงกลางวันถึง 2 เท่า และในลักษณะคล้ายๆกัน บังอร ศุภวิทิตพัฒนา (2536) ก็ได้พบว่าบิดาที่ประกอบอาชีพรับราชการ ซึ่งลักษณะการทำงานมีเวลาที่แน่นอนจะมีเวลาดูแลบุตรได้มาก ส่วนเกื้อ วงศ์บุญสิน (2534) พบว่าชายที่ประกอบอาชีพค้าขายหรือประกอบอาชีพที่เป็นกิจการของตนเอง จะแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการดูแลบุตรมากกว่าชายในกลุ่มวิชาชีพหรือบริหารซึ่งมีเวลาในการทำงานตายตัว และต้องออกไปประกอบกิจการนอกบ้านซึ่งทำให้บทบาทในด้านการดูแลบุตรลดลงด้วย ส่วนบิดาที่มีสถานภาพที่เป็นลูกจ้างไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือเอกชนนั้นมักจะมีส่วนร่วมในการดูแลบุตรน้อยกว่าบิดาที่มีสถานภาพเป็นนายจ้าง เพราะบิดาเหล่านี้มักจะประกอบกิจการเป็นของตนเอง ซึ่งย่อมมีเวลาปลีกตัวหรือลางานมาดูแลบุตรได้ ยกเว้น ซึ่งตรงกับการศึกษาของ Peek (1975 อ้างถึงใน พิทักษ์ คุุเจริญถาวร, 2539) ที่พบว่ากลุ่มบิดาที่ประกอบอาชีพอยู่กับบ้านมีเวลาในการดูแลบุตรมากกว่ากลุ่มบิดาที่ประกอบอาชีพที่ต้องออกนอกบ้าน จากการศึกษาต่างๆ จะเห็นว่าอาชีพก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวบ่งบอกให้เห็นถึงระยะเวลาที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบุตร ซึ่งชี้ให้เห็นว่านอกเหนือจากลักษณะอาชีพที่มีผลต่อการเลี้ยงดูบุตรแล้วนั้นยังขึ้นอยู่กับภาวะการทำงานว่าจะเอื้ออำนวยให้แค่ไหนอีกด้วย

บทบาททางเพศของบิดา

วัฒนธรรม ความเชื่อในสังคมตั้งแต่เดิมนั้นยังแบ่งแยกเพศชายและเพศหญิงออกจากกัน โดยถือว่าผู้ชายเป็นเพศที่แสดงออกถึงกำลังความเข้มแข็ง ทำหน้าที่ในการดูแล ปกป้อง และคุ้มครอง

ครอง ดังนั้นงานที่ต้องใช้กำลังและความแข็งแรง ตลอดจนปกป้องภัยอันตรายต่างๆจึงเหมาะสมสำหรับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ด้วยเหตุผลดังกล่าว สังคมจึงยกย่องผู้ชายในฐานะบทบาทของผู้ปกครอง ส่วนผู้หญิงเป็นเพศที่มีความละเอียดอ่อน นุ่มนวล ส่วนใหญ่จึงทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว ให้กำเนิดบุตร ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงจึงรับผิดชอบบทบาทของแม่และการเป็นภรรยาควบคู่กันเสมอมา (Lips, 1994 อ้างถึงใน พิเชฐ คำถาเครือ, 2541) จากความแตกต่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกัน มีบทบาทไปตามเพศของตน ซึ่งเรียกว่า บทบาททางเพศ (sex role) กล่าวได้ว่า บทบาททางเพศนั้นเป็นความคาดหวังทางสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งฉันทจิตต์ จริยจรรยาโรจน์ (2540) บอกว่าบทบาททางเพศเป็นลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลที่แสดงถึงความเป็นหญิงและความเป็นชาย โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรมการพูดการแสดงออกของความรู้สึกและอารมณ์ ดังนั้นบิดาที่มีบทบาททางเพศแตกต่างกันจึงน่าจะแสดงพฤติกรรมในการดูแลทารกแตกต่างกัน จากการศึกษาของ Campbell (1982) ในเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาททางเพศและการตอบสนองในการดูแลทารก พบว่า บิดาที่มีบุคลิกภาพแบบ androgyny คือ บิดาที่มีลักษณะทั้งแบบผู้หญิงและผู้ชายสูงทั้งคู่ นั้นไม่ได้มีการตอบสนองกับทารกมากไปกว่าบิดาที่มีบุคลิกภาพแบบ masculine คือ บิดาที่มีลักษณะของผู้ชายสูงกว่าลักษณะของผู้หญิง ส่วนบิดาที่มีบุคลิกภาพแบบ feminine คือ บิดาที่มีลักษณะของผู้หญิงสูงกว่าลักษณะของผู้ชาย นั้นหากบิดามีบุคลิกภาพแบบนี้สูงจะมีการตอบสนองกับทารกมากกว่าบิดาที่มีบุคลิกภาพแบบนี้ต่ำ ซึ่งเป็นไปได้ที่การมีบุตรจะทำให้บิดาได้สัมผัสกับด้าน feminine ของเขามากขึ้น (Anderson, 1996) ตรงกันข้ามกับงานวิจัยของ Palkovitz (1984) ที่ได้ทำการศึกษาบทบาททางเพศของบิดากับการมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรอายุ 5 เดือน ที่พบว่าบทบาททางเพศของบิดามีความสัมพันธ์อย่างสูงกับการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับบุตรซึ่งอยู่ในวัยทารก พบว่าบิดาที่มีบทบาททางเพศแบบ androgyny จะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับบุตรมากที่สุด ซึ่งบิดาในกลุ่มนี้จะแสดงพฤติกรรมทั้งแบบ masculine (เช่น การเล่นกับบุตร) และแบบ feminine (เช่น การให้การดูแลบุตร) ส่วนบิดาที่มีบทบาททางเพศแบบ Masculine และแบบ feminine จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุตรไม่แตกต่างกัน สำหรับบิดาที่มีบทบาททางเพศแบบ undifferentiated จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุตรน้อยกว่าแบบอื่นๆ นอกจากนี้ก็มีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่า บิดาที่เป็น androgyny และ feminine จำนวนมากที่จะเกี่ยวข้องกับบุตรมากกว่าบิดา

ที่มีบทบาททางเพศแบบอื่นๆ (Volling & Belsky, 1991) และในลักษณะที่คล้ายๆกัน Baumrind (1982) ที่เขาได้กล่าวไว้ว่า บิดาที่มีลักษณะแบบ androgyny นั้นจะเต็มเปี่ยมไปด้วยความรักและความรับผิดชอบ และเขายังพบอีกว่า บิดามารดาที่มีลักษณะแบบนี้จะมีความรับผิดชอบมากกว่า บิดามารดาที่มีลักษณะแบบ undifferentiated และบิดาที่มีลักษณะแบบ masculine จะไม่มีความสนใจในการเป็นบิดามารดา เช่นเดียวกับที่ LaFrance and Carmen (1980 cited in Baumrind, 1982) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ชายที่เป็น androgyny จะแสดงพฤติกรรมให้เห็นถึงทั้งความเป็น feminine และ masculine จะมีความยืดหยุ่นกับสิ่งที่เกิดขึ้น และผู้ชายที่เป็น androgyny จะมีการเลี้ยงดูบุตรเหมือนผู้หญิงที่เป็น androgyny มากกว่าที่จะเหมือนผู้ชายที่เป็น masculine และในทำนองเดียวกัน Kennerdy (1989) ก็ได้ทำการสอบถามบิดาถึงลักษณะของความเป็นบิดาที่เขาคิดว่าน่าจะเป็นอย่างไร ก็พบว่าลักษณะที่แสดงถึงความเป็นชาย (masculine) เป็นลักษณะที่ไม่ได้รับการยอมรับมากที่สุด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบทบาททางเพศของบิดาก็มีอิทธิพลต่อการดูแลบุตรไม่น้อย จึงน่าที่จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรทำการศึกษา

ประสบการณ์การเลี้ยงดูทารก

ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็ก เพราะประสบการณ์ของบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการปฏิบัติของบุคคล ในปัจจุบัน (สมณี พิจิตรศิริ, 2540) จากการศึกษาของวัจจมาย สุชวนวัฒน์ (2541) ซึ่งทำการศึกษากับมารดาของทารก พบว่า การขาดประสบการณ์ในการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดทำให้ไม่มีความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมของบุตร มักจะพิจารณาพฤติกรรมของทารกอย่างผิวเผินไม่แสดงความรู้สึกไวต่อการแสดงและอาการต่างๆของบุตร ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุตรได้อย่างเหมาะสม ทำให้บุตรแสดงพฤติกรรมตอบสนองไม่เป็นที่พึงพอใจ เกิดมีการรับรู้พฤติกรรมของบุตรไปในทางที่ไม่ดี มีความรู้สึกว่าการดูแลบุตรเป็นเรื่องยากลำบาก ตนเองไม่สามารถที่จะทำบทบาทการเป็นมารดาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งบิดาก็น่าที่จะเป็นไปในทำนองเดียวกัน ในการเป็นบิดาครั้งแรกนั้นผู้เป็นสามีของหญิงตั้งครรภ์จะไม่มีเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง (กนกพร สุทธิรักษ์, 2542) ส่วนจารุณี อรัญภูมิ (2540) กล่าวว่า บิดาที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กมาก่อน

ย่อมมีทักษะในการปฏิบัติบทบาทการเป็นบิดา เพราะประสบการณ์ของผู้ที่แสดงบทบาทหรือทักษะเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลแสดงบทบาทของตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจบุตรและตอบสนองของความต้องการของบุตรได้ดีกว่าบิดาที่ไม่มีประสบการณ์ Ventura (1982) พบว่าบิดาที่มีบุตรคนแรกมักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร ความไม่เข้าใจความต้องการของบุตร จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุตรได้ถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องจากขาดประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็กนั่นเอง ซึ่งตรงกับการศึกษาของนิศารัตน์ ให้โก้ (2540) ที่พบว่าประสบการณ์การเลี้ยงดูทารกมีความสัมพันธ์กับการปรับบทบาทการเป็นบิดาอย่างมีนัยสำคัญ ประสบการณ์การเลี้ยงดูทารกจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดา

การมีส่วนร่วมในห้องคลอด

ในสมัยก่อนบทบาทของสามีในการช่วยเหลือผู้คลอดในระยะเจ็บครรภ์หรือระยะคลอดนั้นทำได้ยากมาก เนื่องจากห้องคลอดและห้องรอคลอดเป็นสถานบริการที่จำเป็นต้องสะอาดและมีการควบคุมให้ปราศจากการติดเชื้ออย่างเคร่งครัด ดังนั้นการอนุญาตให้สามีซึ่งเดิมถือว่าไม่มีความเกี่ยวข้องในการคลอดเข้าไปในสถานที่ดังกล่าวเพราะจะทำให้เกิดการปนเปื้อนเชื้อโรคและความสกปรกต่างๆได้ (ประกายแก้ว ก๋า คำ, 2533) นอกจากนี้ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายต่างๆเพิ่มขึ้นตามมาด้วย รวมถึงปัญหาการกลัวว่าสามีของผู้คลอดจะเข้าไปเป็นลมหรือเข้าไปรบกวนกระบวนการคลอด ซึ่งก็จะเป็นการเพิ่มภาระให้กับเจ้าหน้าที่เพิ่มมากขึ้น (Bigner, 1989) แต่ปัจจุบันนี้มีสถานบริการทางการแพทย์หลายแห่งที่เปิดโอกาสให้สามีเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดโดยการอนุญาตสามีให้เฝ้าคลอดภรรยาได้ (Berk, 1996) ซึ่งก็มีงานวิจัยหลายๆชิ้นที่พบว่าสามีส่วนใหญ่ต้องการมีส่วนร่วมในระยะคลอดโดยเลือกที่จะเข้าไปดูการคลอดบุตรของตนเองและเข้าไปอยู่เป็นเพื่อนภรรยา (May, 1985) จากการศึกษาทั้งในและต่างประเทศพบว่า การให้สามีเข้าไปมีส่วนร่วมในระยะนี้นอกจากจะทำให้ภรรยารับรู้ประสบการณ์การคลอดที่ดี และมีความพึงพอใจในการคลอด (Snow, 1989) แล้วยังทำให้สามีตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อภรรยาและทารกซึ่งเป็นบุตรของตนอีกด้วย ถึงแม้จะเป็นประสบการณ์ใหม่ที่บิดาไม่เคยประสบมาก่อนเลยก็

ตาม แต่หากบิดาสามารถแสดงบทบาทในขณะนี้ได้อย่างเหมาะสมตามความคาดหวังของสังคม ก็ จะก่อให้เกิดความพึงพอใจในบทบาทและสามารถปรับตัวต่อการเป็นบิดาได้ดี (นันทิญา ทองชัย, 2540) ซึ่งนอกจากจะพบว่าการศึกษาที่มีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดแล้วทำให้กระบวนการคลอดดำเนินไปได้ตามปกติเกิดความปลอดภัยกับทั้งมารดาและบุตรแล้ว ยังทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเป็นบิดา และยังเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการแสดงบทบาทบิดามากขึ้นด้วย ซึ่งก็จะรวมถึงการก่อให้เกิดความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างบิดามารดาและบุตรซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในชีวิตครอบครัวอีกด้วย (กิติกร มีทรัพย์, 2537) อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาที่บิดาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดร่วมกับมารดาจะมีความรู้สึกที่ดีต่อบุตรที่เกิดมา ยอมรับบทบาทการเป็นบิดาเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบิดาและบุตร Bowen and Miller (1980) พบว่าบิดาที่เข้าไปอยู่กับมารดาในระยะคลอดทั้งที่ได้รับการสอนและไม่ได้รับการสอนการเตรียมตัวเป็นบิดามารดา จะมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความรักความผูกพันกับทารกโดยใช้สายตาดำรงมองและมีการพูดคุยกับทารกมากกว่าบิดาที่ไม่ได้เข้าไปอยู่กับภรรยาในระยะคลอด จะเห็นได้ว่าการศึกษาที่บิดามารดาได้มีประสบการณ์ร่วมกันตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์จนถึงกระบวนการคลอด เป็นผลในการเสริมสร้างความรักความผูกพันกันระหว่างบิดามารดาและบุตรและเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในชีวิตสมรสด้วย (Moor, 1983) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Gabel (1982) พบว่าบิดาส่วนใหญ่ที่มีประสบการณ์จริงจากห้องคลอดจะมีความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกนับถือตนเองสูงที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ มีความประทับใจในความอดทนของมารดา และเกิดความรู้สึกสบายใจ โดยเชื่อว่าการที่ตนเองเข้าไปอยู่ในห้องคลอดด้วยเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยลดความเจ็บปวดของมารดา และการที่ได้เห็นทารกกำลังเกิดมีสายสะดือติดตัวอยู่ การได้ยินเสียงทารกร้อง ทำให้เกิดความประทับใจและผ่อนคลายความวิตกกังวลของตนเอง ภาพใบหน้าของลูกที่เห็นด้วยตาของตนเองทำให้เกิดความดีใจ ปลื้มใจ ซึ่งก็จะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการสัมผัสบุตรของบิดา เช่นเดียวกับที่ กิติกร มีทรัพย์ (2527) ได้กล่าวไว้ว่า การที่บิดาได้เห็นการเกิดของทารกและได้สัมผัสความเจ็บปวดอย่างลึกซึ้งของมารดา ทำให้บิดาเกิดสายใยผูกพันอีกชั้นหนึ่ง (second love bond) กับมารดา อันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว และเพิ่มพูนความรับผิดชอบในการเสริมพัฒนาการบุตรอีกด้วย นั่นแสดงให้เห็นว่าการที่บิดาผ่านประสบการณ์นี้จะทำให้บิดาเกิดความเชื่อมั่นในการแสดงบทบาทการเป็นบิดามากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาของจันทรัตน์

เจริญสันติ (2537) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดนั้นทำให้บิดาตระหนักถึงความรับผิดชอบที่มีต่อมารดาและบุตร แต่การศึกษาของ Cronenwett and Newmark (1974) กลับพบว่า ประสบการณ์นี้มีผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาก็จริงแต่ในความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและบุตรนั้นไม่มีความแตกต่างกับบิดาที่ไม่มีโอกาสเข้าไปในห้องคลอด แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในห้องคลอดก็น่าที่จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการดูแลบุตรของบิดา

2. ปัจจัยด้านทารก

เพศ

เพศมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความต้องการของบิดาและมารดาเป็นอย่างมาก (โสพิณ สุวรรณกุล, 2535) บิดามารดาในบางครอบครัวมีความต้องการบุตรเพศใดเพศหนึ่งมากกว่าอีกเพศหนึ่ง ในขณะที่บางครอบครัวไม่มีความรู้สึกแตกต่างระหว่างการมีบุตรเพศชายหรือเพศหญิง ดังเช่นที่ Jones (1985) ได้กล่าวไว้ว่าในช่วงระยะเวลาแรกบิดาจะแสดงถึงความชอบในบุตรที่เป็นเพศชายมากกว่า แต่โดยมากแล้วก็จะยอมรับเพศของบุตร บิดามักจะประเมินบุตรสาวว่าน่ากอดกว่าบุตรชายซึ่งจะตรงกันข้ามกับมารดาที่จะประเมินเหมือนกันทั้งสองเพศ และงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ทำการศึกษากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบิดามารดาและทารกแรกเกิดโดยใช้เพศเป็นตัวแปร ซึ่งผลการวิจัยพบว่าทั้งบิดามารดาจะสัมผัสทารกแรกเกิดเพศชายมากกว่าเพศหญิง (Parke, 1972) นอกจากนั้นยังพบอีกว่าบุตรที่เกิดมามีเพศตรงตามความต้องการหรือตรงกับความคาดหวังของบิดามารดาย่อมได้รับการเลี้ยงดูและเอาใจใส่ดีกว่าบุตรที่บิดามารดาไม่ต้องการ ดังนั้น เพศของบุตรจึงอาจสามารถทำนายพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรของบิดาได้ (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) ดังเช่นที่ Hangleben (1983) ได้กล่าวไว้ว่า การที่บิดามารดามีความต้องการและมีความคาดหวังต่างกันในเพศของบุตร ทำให้บิดามีการปฏิบัติในการเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกัน เช่น ในระยะหลังคลอด บิดาจะเลี้ยงดู พุดคุย สัมผัส และตอบสนองบุตรชายมากกว่าบุตรสาว หรือในขวบปีแรก บิดาจะพุดคุยกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาว ซึ่งเช่นเดียวกับที่จารุณี อรัญญุมิ (2542) กล่าวไว้ว่า บุตรที่เป็นเพศชายเป็นบุตรที่เป็นเพศเดียวกันกับบิดา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของบิดา บิดาจึงมีบทบาทในการ

อบรมเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้เติบโตมีพัฒนาการตามเพศที่ถูกต้องเช่นเดียวกับตนเองและตอบสนองความต้องการของบุตรเพศชายได้ดีกว่าบุตรเพศหญิง ซึ่งตรงกันกับการศึกษาของ Redina and Dickerschie (1985 อ้างถึงใน จารุณี อรัญญุมิ, 2542) ที่ทำการศึกษามีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูทารก ซึ่งผลการศึกษา พบว่าบิดาให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกเพศชายมากกว่าเพศหญิง ซึ่งตรงกันข้ามกับที่ Campbell (1982) พบว่า บิดาจะมีการปฏิสัมพันธ์กับลูกสาวมากกว่าลูกชาย และ Toney (1982) ที่พบว่าบิดาแสดงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับทารกเพศหญิงมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นกลับไม่สอดคล้องกับการศึกษาของอำไพ วรรณเศรษฐิสรา (2537) ที่พบว่าบิดาที่มีบุตรเพศชายมีการปฏิบัติบทบาทของบิดาไม่แตกต่างกับบิดาที่มีบุตรเพศหญิง ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า บิดาที่มีบุตรตรงตามเพศที่คาดหวังมีการปฏิบัติบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรไม่แตกต่างกับบิดาที่มีบุตรไม่ตรงตามเพศที่คาดหวัง ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของโสพิณ สุวรรณกุล (2535) ที่พบว่า ความคาดหวังเกี่ยวกับเพศของบุตรไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของบิดาในการดูแลบุตร

สุขภาพของทารก

การมีบุตรที่สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงนับเป็นสิ่งที่บิดามารดาทุกคนพึงปรารถนา ซึ่งการที่บุตรจะมีสุขภาพดีได้นั้นก็เนื่องมาจากการดูแลเอาใจใส่ของบิดามารดานั่นเอง และถ้าหากบิดามารดาปล่อยปละละเลยสุขภาพของบุตรก็จะไม่ดีตามไปด้วย ในบางครั้งภาวะความเจ็บป่วยหรือความพิการของบุตรอาจเป็นตัวกระตุ้นให้บิดามารดาเพิ่มความห่วงใยและใช้เวลาในการดูแลบุตรเพิ่มขึ้น (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) จากการศึกษาของจรุญศรี สุวรรณกุล (2539) ที่ได้ทำการศึกษาความกังวล ความห่วงใย วิธีเผชิญปัญหา และอารมณ์ทุกข์โศกของมารดาที่มีบุตรป่วยเป็นโรคมะเร็ง พบว่ามารดาจะมีความกังวลและห่วงใยสุขภาพของบุตรเพิ่มขึ้นอย่างมาก และยิ่งพบอีกว่าภาวะความเจ็บป่วยของบุตรไม่ได้มีผลต่อมารดาเท่านั้นแต่ยังมีผลต่อบิดาด้วย โดยบิดาจะรู้สึกว่ามีภาระเพิ่มขึ้นต้องให้ความสนใจกับบุตรที่ป่วยมากกว่าปกติ นอกจากนั้น อรทัย คล้ายสุวรรณ (2535) ได้ทำการศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-5 ปี ที่มารับบริการที่แผนกกุมารเวชศาสตร์ และหน่วยกุมารจิตเวช โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พบว่า บิดาที่นำบุตรมาพบแพทย์ทั้ง 2 แผนก ส่วนใหญ่จะปฏิบัติบทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองบุตรให้พ้นจากการเจ็บป่วย

ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้แก่ การสังเกตอาการหรือสิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้นกับบุตร เช่น ปวดท้อง เจ็บคอ และนำบุตรหรือสนับสนุนมารยาให้นำบุตรไปรับภูมิคุ้มกัน หรือการตรวจรักษาจากแพทย์ เมื่อเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังพบอีกว่าบิดาของผู้ป่วยที่แผนกกุมารเวชศาสตร์ส่วนใหญ่จะปฏิบัติบทบาทในการดูแลบุตรเมื่อเจ็บป่วย เช่น เช็ดตัวเมื่อมีไข้ ป้อนยาตามเวลา เป็นต้น แต่จากการศึกษาของรติพร ถึงฝั่ง (2541) ที่ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา และพัฒนาการตามวัยของบุตรวัย 0-6 ปี พบว่าประวัติความเจ็บป่วยและความพิการของบุตรไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา ซึ่งก็คล้ายๆกันกับที่โลพิน สุวรรณกุล (2541) ซึ่งได้ทำการศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัยขวบปีแรก พบว่า บิดาปฏิบัติบทบาทการดูแลสุขภาพในภาวะเจ็บป่วยของบุตรอยู่ในระดับน้อย มีบิดาเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่ปฏิบัติบทบาทนี้สูง ถึงแม้จะพบว่าบิดามีแนวโน้มให้การดูแลบุตรน้อยกว่ามารดา แต่ Jones (1985) กลับพบว่าเมื่อบุตรที่คลอดออกมาเป็นบุตรที่ต้องผ่าคลอดหรือคลอดก่อนกำหนด บิดากลุ่มนี้จะมีการดูแลบุตรมากกว่าบิดาที่มีบุตรคลอดครบกำหนดจนกว่าบุตรมีอายุมากขึ้น และยังกล่าวอีกว่าหากบุตรมีความผิดปกติหรือมีภาวะแทรกซ้อน การดูแลสุขภาพอาจจะเป็นตัวเข้าไปก่อให้เกิดกระบวนการสร้างความผูกพันระหว่างบิดามารดาและบุตรเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะบิดาจะเป็นบุคคลสำคัญที่คอยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและบุตรหากบุตรที่คลอดออกมานั้นเจ็บป่วย หรือคลอดก่อนกำหนด เพราะบุตรเหล่านี้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากบุตรที่ปกติ ซึ่งพฤติกรรมที่บุตรแสดงออกมาอาจเป็นตัวที่ทำให้บิดามารดาเกิดความวิตกกังวลได้ขึ้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าภาวะความเจ็บป่วยหรือความพิการของบุตรอาจมีผลกระตุ้นให้บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลบุตรมากขึ้น หรือในทางกลับกันบิดาอาจมีความรู้สึกเบื่อจนไม่เข้ามามีส่วนร่วมเลยก็เป็นไปได้ (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) รวมทั้งบิดาอาจจะมีความคิดว่าเป็นหน้าที่ของมารดาที่จะต้องดูแลบุตรที่เจ็บป่วยเพราะตนเองอาจไม่สามารถดูแลได้ดีเท่า นอกจากนั้นการที่บุตรมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีความพิการ ยังมีผลทำให้ค่าใช้จ่ายในด้านการรักษาพยาบาลของครอบครัวสูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นตัวผลักดันให้บิดาต้องทำงานหนักเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเวลาที่เข้ามาช่วยดูแลบุตรลดน้อยลงตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมดูแลบุตรของบิดานั้นขึ้นอยู่กับสุขภาพของทารกด้วย

จะเห็นได้ว่าสภาวะสุขภาพของบุตรนั้นอาจมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการยอมรับบุตรของบิดามารดา หากบุตรมีสุขภาพดีบิดามารดาอาจเกิดความพึงพอใจ แต่หากบุตรเกิดเจ็บป่วย

หรือพิการ บิดามารดาอาจเกิดความห่วงใยในตัวบุตร แต่อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้ก็จะมีผลต่อการสร้างความผูกพัน และการเลี้ยงดูที่บิดามารดามีต่อบุตรอยู่ดี (ผ่องฉวี การดี, 2539)

ลักษณะของทารก

องค์ประกอบเฉพาะอย่างหนึ่งในตัวเด็กก็คือการที่เด็กแต่ละคนเกิดมาพร้อมกับรูปแบบและพฤติกรรมเฉพาะในการตอบสนองต่อบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการกำหนดมาแล้วแต่กำเนิด ซึ่งรูปแบบพฤติกรรมที่แตกต่างกันเหล่านี้เรียกว่าพื้นฐานอารมณ์ (temperament) จะเห็นได้ว่าทันทีที่เด็กลืมตามาดูโลก เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะพฤติกรรมที่เฉพาะตัว และมีความสามารถในการตอบสนองต่อบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่างๆรอบตัวแตกต่างกัน เด็กบางคนมีอารมณ์ดี แสดงความเป็นมิตร ไม่หงุดหงิดเจ้าอารมณ์ เมื่อตื่นขึ้นจะนอนสำรวจสิ่งต่างๆโดยรอบด้วยความสงบ ไม่โยเยร้องกวน ทานง่ายหลับง่าย ปรับตัวได้ดี ซึ่งเด็กเหล่านี้ถือว่าเป็นเด็กที่เลี้ยงง่าย (easy child) แต่สำหรับเด็กบางคนเป็นคนเจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย ถึงเวลาทานไม่ทาน ถึงเวลานอนไม่นอน ร้องโยเยไม่ยอมเงียบ ปรับตัวช้า ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า เด็กเลี้ยงยาก (difficult child) (ยุวดี ทัดตินาพานิช, 2539) ซึ่งโดยทั่วไปก็จะเห็นว่าทารกที่อารมณ์ดี ยิ้มเก่งมักได้รับการตอบสนองในทางบวกจากบุคคลรอบข้างมากกว่าทารกที่อารมณ์ไม่ดี หงุดหงิด เจ้าอารมณ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจกระตุ้นให้บิดามารดามีอารมณ์หงุดหงิดได้ แต่ในการศึกษาวิจัยก็พบผลตรงกันข้ามเช่นกัน กล่าวคือ ทารกที่หงุดหงิด โยเย บิดาจะสามารถแสดงบทบาทความเป็นบิดาได้มากกว่า ทั้งนี้เพราะบิดาจะสามารถคาดเดาได้ว่าทารกต้องการอะไร ทำให้สามารถให้การดูแลทารกได้อย่างถูกต้องมากกว่าบิดาที่อยู่กับทารกที่นิ่งเงียบ ไม่แสดงออก ซึ่งบิดาจะไม่สามารถคาดเดาความต้องการของทารกได้ (Nugent, 1991) นอกจากนี้หากบุตรเป็นเด็กที่ร้องไห้ โยเย หงุดหงิดบ่อยครั้ง (fussy babies) ถึงแม้บิดามารดาก็จะมีการตอบสนองต่อการร้องไห้ของเด็กเหล่านี้ด้วยความรำคาญ หงุดหงิด ฉุนเฉียว และรู้สึกเป็นทุกข์ แต่ก็จะมีแนวโน้มที่จะไปอุ้มบุตรลักษณะนี้นานกว่าบิดามารดาที่มีบุตรที่นิ่งเงียบไม่ร้องไห้โยเย (Dunn, 1997 cited in Snow, 1998) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของบุตรที่แสดงออกมากก็มีผลต่อการเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดาเช่นกัน ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรขึ้นอยู่กับ การแสดงความต้องการของบุตร และการตอบสนอง

ของบุตรที่มีต่อบิดามารดาอย่างเด่นชัด ยิ่งบุตรแสดงออกมาชัดเจนได้มากเท่าใด ก็ทำให้บิดามารดารับรู้ถึงความต้องการของบุตรได้มากเท่านั้น ทำให้บิดาสามารถแสดงบทบาทของตนเองออกมาได้อย่างชัดเจน (อรวรรณ เกตุแก้ว, 2531) นั่นแสดงให้เห็นว่าบุตรสามารถมีอิทธิพลต่อการทำหน้าที่ของบิดามารดา โดยพฤติกรรมการแสดงออกของบุตรจะมีผลต่อการตอบสนองของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของบิดามารดาที่มีต่อพฤติกรรมของบุตรถ้าบุตรแสดงพฤติกรรมเป็นที่พอใจของบิดามารดา บิดามารดาก็จะรู้สึกว่าเป็นรางวัลของตน ก็จะทำให้มีการรับรู้พฤติกรรมของบุตรของตนในทางที่ดีจะเกิดความรักใคร่ผูกพัน เกิดความต้องการดูแลเอาใจใส่ทารกอย่างใกล้ชิดด้วยการโอบอุ้ม กอดรัดทารก การสัมผัสอย่างอบอุ่น ซึ่งจะทำให้บุตรมีความสุขและยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของบุตรทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคมอีกด้วย (วัจจมาย สุขวนวัฒน์, 2541) เพราะฉะนั้นการเข้าใจถึงพฤติกรรมของบุตรถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อความมั่นใจของบิดามารดาในการแสดงบทบาท นั่นก็คือ หากบิดาเข้าใจในลักษณะพฤติกรรมของทารกก็จะสามารถตอบสนองความต้องการของทารกด้วยความมั่นใจ และสามารถดำรงบทบาทได้อย่างเหมาะสม

3. ปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม

รายได้

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นปัจจัยที่จำเป็นที่จะส่งเสริมให้บิดามารดาที่มีความสามารถที่จะสรรหาสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์ต่อบุตรของตนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ อีกทั้งยังอาจมีผลต่อความรู้สึกพึงพอใจในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา บิดาบางคนจึงเชื่อว่าการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวเป็นปัจจัยอันดับหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา (รติพร ถึงฝั่ง, 2541) จะเห็นได้ว่าเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตครอบครัว หากคู่สมรสมีรายได้ไม่พอใช้จ่ายในครอบครัวหรือไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการ สภาพจะนี้น่าจะนำมาซึ่งความขัดแย้งและความไม่มั่นคงในชีวิตครอบครัวได้เช่นกัน Scanzoni (1970) กล่าวว่า บทบาทระหว่างชายหญิงในสถาบันครอบครัวเกิดจากการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน

ระหว่างสามีจะมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนภรรยาจะเป็นผู้ให้ความรัก ความอบอุ่น ดูแลบุตรและงานภายในบ้าน ในครอบครัวที่สามีและภรรยามีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวทั้งคู่ ภรรยาจะมีอำนาจในการตัดสินใจส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการเงินมากขึ้น ขณะเดียวกันก็พบว่า สามีจะเข้าร่วมในบทบาทงานบ้านมากขึ้น (Blood, 1963 อ้างถึงใน ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์, 2540) และ Murphy (1986 อ้างถึงใน จารุณี อรัญญุมิ, 2542) กล่าวไว้ว่า บิดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในครัวเรือนอยู่ในระดับปานกลางและสูง มักจะมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าบิดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจทางครัวเรือนที่อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับ ประภารัตน์ ทวีเกียรติตระกูล (2538) พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีย่อมเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการเตรียมพร้อมในบทบาทการเป็นบิดา โดยที่บิดาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับปานกลางมักจะมี ความกระตือรือร้น และเตรียมพร้อมในการเป็นบิดา ส่วนบิดาในระดับฐานะเศรษฐกิจต่ำ มักมีการปรับตัวต่อบทบาทการเป็นบิดาช้ากว่า ซึ่งก็ตรงกับทีนุชรา บุญกนก (2531) และสุวรรณี ศรีจันทร์ อภา (2527) ที่พบว่า บิดาที่มีรายได้สูง จะมีบทบาทของบิดาในการเสริมมารดาในการเลี้ยงดู ทารก และมีความพร้อมในการเป็นบิดามากกว่าบิดาที่มีรายได้ต่ำ จึงกล่าวได้ว่ารายได้ถือว่าเป็น ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ครอบครัวที่มีรายได้สูงย่อมมีมาตรฐานความเป็นอยู่ในระดับสูง เพราะ รายได้ถือว่าเป็นตัวแปรทางเศรษฐกิจของครอบครัวและยังเป็นตัวที่ใช้ในการซื้อสินค้าและบริการ ต่าง ๆ เพื่อให้วิธีการดำรงชีวิตนั้นดีขึ้นและรายได้ยังแสดงถึงความสามารถเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายใน การเลี้ยงดูทารกอีกด้วย

ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายจะชี้ให้เห็นถึงจำนวนสมาชิกโดยประมาณของครอบครัวแต่ละแบบ ครอบครัวขยายจะมีจำนวนสมาชิกมากกว่าครอบครัวเดี่ยว การที่คู่สมรสอาศัยอยู่ในครอบครัวขยายซึ่งเป็นรูปแบบของเครือข่ายสังคมที่มีความเกี่ยวพันกันสูง ก็จะทำให้มีช่องทางที่จะได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ มากกว่าคู่สมรสที่มีรูปแบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งทำให้การ แสดงบทบาททั้งด้านการเป็นสามีและการเป็นบิดาจะน้อยกว่าบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยว (ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์, 2540) ซึ่งสอดคล้องกับทีโสพิน สุวรรกุล (2535) ได้กล่าวไว้ว่า ครอบครัว

ครัวเดียวมีความเป็นอิสระ แต่ห่างเหินกับญาติพี่น้อง ดังนั้นบทบาทบิดาจึงมีเพิ่มมากขึ้นในการจะเป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจ เอาใจใส่ดูแล ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของครอบครัว ตลอดจนมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ซึ่งผิดกับบิดาที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยายซึ่งมีญาติพี่น้องต่างทำหน้าที่ช่วยกันเลี้ยงดูเด็กแทนบิดาได้ ดังนั้นจำนวนผู้อาศัยในครัวเรือนจึงมีผลต่อการปรับบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา จากการศึกษาของสำเนียง แยมสะอาด (2529) กลับพบว่าบิดาที่อยู่ในครอบครัวขยายบิดาจะรับรู้บทบาทของตนเองได้ดีกว่าบิดาที่อยู่ในครัวเดียว อาจเป็นเพราะว่ามีผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างและให้คำแนะนำ และตัวบิดาเองอาจมีประสบการณ์ช่วยเลี้ยงดูบุตรของคนอื่นมาก่อนทำให้รู้บทบาทบิดามาบ้าง ซึ่งต่างจากครอบครัวเดียวที่มีโอกาสเรียนรู้้น้อยกว่า ซึ่งตรงกันข้ามกับ Lynn (1974) ที่พบว่า ผู้เป็นบิดาได้แบบอย่างการเลี้ยงดูบุตรหรือบทบาทการเป็นบิดามาจากบิดาและมารดาของตนเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีกรณีดูแลบุตรในบางเรื่องที่ครอบครัวเดียวได้แสดงมากกว่าครอบครัวขยาย ซึ่งก็อาจเป็นเพราะมีกันแค่เพียงบิดามารดา และบุตรเท่านั้น เมื่อมารดาไม่อยู่ บิดาจึงจำเป็นต้องทำหน้าที่แทนมารดาโดยไม่มีใครช่วย และพิทยา จารุพูนสุข, พูนสุข ช่วยทอง, เพ็ญศรี พิชัยสนธิ, สุวัฒน์ ศรีสรจักร และเยาวลักษณ์ แลงขุนทด (2539) ศึกษาพบว่า บิดาที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขยายจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรน้อย เนื่องจากย่าหรือยายจะไม่ยอมเปิดโอกาสให้บิดาได้เลี้ยงดูบุตรเพราะเกรงว่าจะเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งการที่บิดาขาดโอกาสในการดูแลบุตรนั้นจะมีผลต่อความรู้สึกผูกพันระหว่างบิดากับบุตร ทำให้บิดาละเลยและไม่สนใจบุตร เนื่องจากคิดว่ามีผู้อื่นให้การดูแลบุตรอยู่แล้ว ดังนั้นลักษณะครอบครัวจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาได้

การวางแผนการมีทารก

ภายหลังทำการสมรสคู่สามีภรรยาจะมีการวางแผนร่วมกันว่าต้องการมีบุตรเมื่อใด ถ้าการตั้งครรภ์ของภรรยาเกิดขึ้นในเวลาที่เหมาะสมเป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้ก็จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความพร้อมในการที่จะเป็นบิดามารดา แต่ถ้าการตั้งครรภ์ของภรรยาเกิดขึ้นในขณะที่ทั้งสองฝ่ายยังไม่มีความพร้อม อาจทำให้เกิดความเครียดแล้วมีปัญหาด้านการปรับตัวที่จะรับบทบาทใหม่ได้ (นิศารัตน์ ให้โก้, 2540)

ประภัสสร อินทรศักดิ์สิทธิ์ (2540) ได้กล่าวถึงความพร้อมในการมีบุตรไว้ว่า ผู้ที่จะเป็นบิดามารดาจะต้องพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และเศรษฐกิจสังคม บุคคลที่มีความพร้อมย่อมจะมีการตื่นตัวต้องการเรียนรู้และสามารถแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม ความพร้อมทางร่างกาย หมายถึง พ่อแม่จะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่เป็นโรคที่ถ่ายทอดถึงลูก โดยช่วงอายุที่เหมาะสมของฝ่ายหญิงที่จะตั้งครรภ์คือ 20 ถึง 35 ปี ส่วนความพร้อมทางด้านจิตใจ หมายถึง ความต้องการมีลูกจริงและตั้งใจจะเลี้ยงเขาด้วยความรักเอาใจใส่และเสียสละ มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กพอสมควรเพื่อที่จะเข้าใจธรรมชาติของเด็ก สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานได้และไม่เครียดกับการเลี้ยงลูกจนเกินไป ส่วนความพร้อมทางเศรษฐกิจสังคม หมายถึง ควรจะอยู่ในสถานภาพที่มีเวลาและมีรายได้พอเพียงที่จะดูแลรับผิดชอบอีกชีวิตหนึ่งที่เพิ่มขึ้นมาในครอบครัว

จะเห็นได้ว่าครอบครัวในระยะเริ่มต้น สามีและภรรยาควรเตรียมตัวสำหรับบทบาทการเป็นบิดามารดา ทั้งในด้านการเงิน การหาความรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอด การเลี้ยงดูเด็ก และการเตรียมตัวทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ (Duvall & Miller, 1985) ซึ่งก็คล้ายๆกับที่ May (1982) กล่าวไว้ว่า ความพร้อมของสามีต่อการตั้งครรภ์จะสะท้อนภาพออกมาเป็น 3 ลักษณะ คือ เกี่ยวกับความรู้สึกค้ำใจถึงความมั่นคงของสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเงิน เกี่ยวกับความมั่นคงในความสัมพันธ์ของคู่สมรสและในแง่ของความใกล้ชิดในช่วงที่บุตรยังไม่เกิด

ฉะนั้นหากบิดาที่ยังไม่มีความพร้อมที่จะมีบุตรหรือเห็นว่าการมีบุตรทำให้เป็นภาระต่อครอบครัว หากมีบุตรก็จะเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อบุตรได้ ทำให้ไม่ยอมรับบทบาทการเป็นบิดาไม่เห็นความสำคัญในการที่จะเลี้ยงดูบุตรให้ได้รับความอบอุ่น ในทางตรงข้ามหากบิดามีความพร้อมในการมีบุตร คือ มีความต้องการบุตรก็จะมองเห็นคุณค่าของการมีบุตร เห็นว่าการมีบุตรเป็นเรื่องที่น่ายินดี จะทำให้บิดายอมรับบทบาทใหม่ของตน มีความเข้าใจถึงความสำคัญของบทบาทการเป็นบิดาได้เป็นอย่างดี และจะมีการเตรียมตัวต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเป็นบิดาได้เป็นอย่างดี และจะมีการเตรียมการต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเป็นบิดา นั่นคือ บิดาเหล่านี้จะสามารถปรับบทบาทการเป็นบิดาได้

จากการศึกษาของ Hangleben (1983) ที่ทำการศึกษาในผู้ที่เป็นบิดาครั้งแรกและพร้อมที่จะมีบุตร พบว่า บิดากลุ่มนี้ภายหลังที่มารดาคลอดบุตรแล้วมีภาวะซึมเศร้าน้อยกว่า มีการดูแล

บุตรเป็นอย่างดี และยังมีการวางแผนในการดูแลบุตรต่อไปอีกด้วย ส่วน Le Master (1957) พบว่า คู่สมรสที่มีการวางแผนล่วงหน้าสำหรับการตั้งครรรภ์และเป็นความต้องการของทั้งสองคนร่วม จะเป็นคู่ที่ปรับตัวตอบสนองบทบาทการเป็นบิดามารดาได้ดีกว่าคู่ที่มีการเตรียมตัวน้อย

จะเห็นได้ว่าการมีบุตรของคู่สมรสจะต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการที่จะมีบุตรอย่างแท้จริง โดยทั้งคู่จะต้องคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของตน สุขภาพของคู่สมรส ที่อยู่อาศัย และทางด้านจิตใจว่าทั้งคู่ต้องการที่จะมีบุตรอย่างแท้จริง เพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบิดาและปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลบุตรของบิดา ดังนี้

Tomlinson (1987) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่นดูบุตรของบิดา พบว่า ในด้านการดูแลบุตรนั้นส่วนใหญ่บิดาจะให้การดูแลเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ้าอ้อม การเปลี่ยนเสื้อผ้าให้บุตร การป้อนนมขวด การจัดเตรียมที่นอนให้บุตรนอนพักในช่วงกลางวัน สำหรับพฤติกรรมที่บิดาปฏิบัติน้อย ได้แก่ การจัดเตรียมที่นอนให้บุตรนอนพักในเวลากลางคืน การอาบน้ำให้บุตร การตื่นขึ้นมาดูแลบุตรในตอนกลางคืน ส่วนด้านการปฏิสัมพันธ์กับบุตรนั้น พบว่าส่วนใหญ่บิดาจะให้การปลอบโยนบุตรการพูดคุยกับบุตร และการเล่นกับบุตร

Nugent (1991) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของบิดาในการดูแลทารก พฤติกรรมของบิดา พัฒนาการทารก ตัวแปรทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการดูแลทารก โดยเริ่มทำการศึกษาตั้งแต่ทารกอายุได้ 1 เดือน และศึกษาจนกระทั่งทารกมีอายุได้ 1 ปี ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมในการดูแลทารกของบิดาเมื่อทารกอายุได้ 1 เดือน และ 1 ปี มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ โดยพฤติกรรมที่บิดาส่งเสริมปฏิบัติ ได้แก่ การอาบน้ำและเล่นกับทารก รองลงมาเป็นการปลอบโยนเมื่อทารกร้องไห้ การดูแลให้ทารกได้รับอาหาร การร้องเพลง และการเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ทารก ตามลำดับ ส่วนการแต่งตัวให้ทารกในตอนเช้า และนำทารกออกไปเดินเล่น เป็นกิจกรรมที่บิดากระทำน้อยที่สุด ส่วนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านประชากร ตัวแปรก่อนการตั้งครรภ์ และการดูแลบุตรของบิดา พบว่าการศึกษาของมารดา อาชีพของมารดา การศึกษาของบิดา และอาชีพของบิดา ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลทารกของบิดาทั้งในขณะที่ทารกอายุได้ 1 เดือน และ 1 ปี อายุของมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดูแลทารกของบิดา แต่อายุของบิดามีความสัมพันธ์กับการดูแลทารกโดยที่บิดาที่มีอายุน้อยจะมีส่วนร่วมในการดูแลทารกมากกว่าบิดาที่มีอายุมากเมื่อทารกอายุ 1 เดือน แต่เมื่อทารกอายุได้ 1 ปี กลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า บิดาที่มีความพึงพอใจ

ใจในชีวิตสมรสสูงจะมีส่วนร่วมในการดูแลทารกสูงทั้งเมื่อทารกอายุได้ 1 เดือน และเมื่ออายุ 1 ปี และการมีส่วนร่วมในกระบวนการคลอดของบิดาจะมีความสัมพันธ์กับจำนวนของการให้การดูแลทารกในขวบปีแรก และยังพบอีกว่าบิดาที่มีส่วนร่วมในการดูแลมารดาตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์จนกระทั่งถึงระยะหลังคลอดใหม่ๆ นั้นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านสติปัญญาของทารกเมื่อทารกอายุได้ 1 ปี

Anderson (1996) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดาและทารกในสองเดือนแรก โดยทำการสัมภาษณ์บิดาที่มีบุตรคนแรกจำนวน 14 คน ด้วยคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับการรับรู้ของบิดาเกี่ยวกับทารก สัมพันธภาพระหว่างบิดากับทารก ความเป็นบิดา และการสนับสนุนจากภรรยา ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสัมพันธภาพระหว่างบิดาและทารก คือ หน้าที่การงาน เวลาส่วนตัว สัมพันธภาพกับภรรยา และตัวของบิดาเอง ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลร่วมด้วย ได้แก่ บิดาของกลุ่มตัวอย่าง อารมณ์และข้อมูลสนับสนุนจากภรรยา และนอกจากนั้นยังพบอีกว่า มารดามีอิทธิพลอย่างมากในการช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบิดาและทารก

ส่วนในประเทศไทยก็มีการศึกษากันหลายชิ้นเช่นกัน ดังนี้

นุชรา บุญกนก (2531) ได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของบิดาในการเสริมมารดาในการเลี้ยงดูทารกที่เกี่ยวข้องกับ อายุ การศึกษา และรายได้ครอบครัว โดยศึกษาในบิดาที่มีบุตรอายุ 2 เดือน จำนวน 250 คน พบว่าบิดาที่มีอายุต่างกันมีบทบาทในการเสริมมารดาในการเลี้ยงดูทารกไม่แตกต่างกัน บิดาที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีบทบาทเสริมมารดาในการเลี้ยงดูทารกน้อยกว่าบิดาในกลุ่มอื่นๆ บิดาที่มีรายได้ครอบครัว 6,000 บาทขึ้นไป มีบทบาทในการเสริมมารดาในการเลี้ยงดูทารกสูงกว่าบิดาในกลุ่มอื่นๆ

วิลาวัลย์ ศรีสุวรรณ (2531) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพคู่ของคู่สมรส เจตคติของบิดาต่อบุตรกับบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาที่มีบุตรคนแรก โดยสอบถามข้อมูลทั่วไป สัมพันธภาพของคู่สมรส เจตคติของบิดาต่อบุตร โดยสอบถามเมื่อบิดาไปเยี่ยมมารดาและบุตรหลังคลอด ต่อมาเมื่อบุตรอายุได้ 2 เดือน ก็ทำการสอบถามการปฏิบัติบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรใน 4 ด้าน คือ การวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร การดูแลบุตรทางด้านร่างกาย

การดูแลบุตรทางด้านจิตใจ และการปกป้องคุ้มครองบุตร ผลการศึกษาพบว่า บิดามีคะแนนเฉลี่ย การปฏิบัติบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรทางด้านจิตใจมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการปกป้องคุ้มครองบุตร และด้านการวางแผนและจัดเตรียมเพื่อบุตร ตามลำดับ

โสพิน สุวรรณกุล (2535) ได้ทำการศึกษาบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในขวบปีแรกและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านตัวบิดา ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านตัวบุตรกับบทบาทบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัยขวบปีแรก โดยทำการศึกษาบิดาที่นำบุตรมารับบริการแผนกกุมารเวชศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช จำนวน 200 ราย พบว่า บิดาปฏิบัติบทบาทด้านการให้การปกป้องคุ้มครองอันตรายแก่บุตร ร้อยละ 72.5 รองลงมาคือ ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของบุตรร้อยละ 49.0 และ ด้านการดูแลบุตรขณะปกติและเจ็บป่วยร้อยละ 18 ส่วนปัจจัยด้านตัวบิดา ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ให้กับบุตรในแต่ละวัน และผู้เลี้ยงดูบิดาในวัยเด็ก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในขวบปีแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัจจัยด้านครอบครัว พบว่า รายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในขวบปีแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนลักษณะของครอบครัวและจำนวนบุตรไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในขวบปีแรก และปัจจัยด้านตัวบุตร ได้แก่ ลำดับการเกิด เพศ และความคาดหวังเกี่ยวกับเพศบุตร ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรในขวบปีแรกอย่างเช่นกัน

บังอร ศุภวิทิพัฒนา (2536) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้พัฒนาการของบิดา การสนับสนุนจากคู่สมรส กับพฤติกรรมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดา รวมถึงความสัมพันธ์พื้นฐานของบิดากับพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตร ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้พัฒนาการของบิดา และการสนับสนุนจากคู่สมรส มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของบิดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.001 และประสบการณ์การได้รับการเลี้ยงดูจากบิดาของกลุ่มตัวอย่างในวัยเด็กมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของบิดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 แต่กลับพบว่า อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยของครอบครัว และลำดับที่ของบุตรนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของบิดา และพบว่า การรับรู้พัฒนาการของบิดา และการสนับสนุนจากคู่สมรส สามารถร่วมทำนายพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรของบิดาได้ร้อยละ 16.40

รติพร ถึงฝั่ง (2541) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของบิดาในการเลี้ยงดูบุตรวัย 0-6 ปี รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดากับพัฒนาการตามวัยของบุตร โดยใช้แบบสอบถามและแบบวัดพัฒนาการกับกลุ่มตัว

อย่างจำนวน 5,424 ราย พบว่ามีบิดาเพียงร้อยละ 3.3 ที่มีส่วนร่วมในการดูแลบุตรมาก ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของบิดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุของบิดา โดยเมื่อบิดาอายุมากขึ้น 1 ปี บิดาจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.6 และจะมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้นร้อยละ 1.2 เมื่อบุตรอายุเพิ่มขึ้น 1 เดือน ส่วนอาชีพพบว่าบิดาที่ไม่ได้ประกอบอาชีพมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าบิดาที่ประกอบอาชีพ และมารดาที่ประกอบอาชีพค้าขาย บริการ หรือรับจ้าง บิดาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่ามารดาที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของบิดาในการดูแลทารก

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ปัจจัยคัดสรร หมายถึง ตัวแปรที่ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะเกี่ยวข้องต่อพฤติกรรมการดูแลทารก ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 เดือนของบิดา ได้แก่

1. ปัจจัยด้านตัวบิดา ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูทารก บทบาททางเพศ และประสบการณ์การเข้าห้องคลอด

- อายุ หมายถึง อายุปัจจุบันของบิดานับจำนวนเป็นปีตั้งแต่เกิดจนถึงวันที่ผู้วิจัยทำการศึกษา

- ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่บิดาเรียนสำเร็จ

- อาชีพ หมายถึง งานปัจจุบันที่บิดาทำอยู่

- ประสบการณ์ในการเลี้ยงดูทารก หมายถึง การเคยปฏิบัติหน้าที่ในการเลี้ยงดูทารก โดยการที่เคยเลี้ยงน้อง หลาน หรือเด็กอื่นๆในวัยทารก

- บทบาททางเพศ หมายถึง ลักษณะบุคลิกภาพของบิดาที่แสดงถึงความ เป็นหญิง และหรือความเป็นชาย ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถามบทบาททางเพศของบิดาเอง

- ประสบการณ์การเข้าห้องคลอด หมายถึง การที่บิดาเข้าไปอยู่กับมารดาในห้องคลอดในระยะคลอดและมีโอกาสเห็นการคลอดของทารก

2. ปัจจัยด้านทารก ได้แก่ เพศ สุขภาพ และลักษณะของทารก

- เพศ หมายถึง เพศของทารก แบ่งเป็น เพศหญิง และเพศชาย

- สุขภาพ หมายถึง สภาวะสุขภาพของทารกตั้งแต่แรกเกิดจนถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น แข็งแรง และเจ็บป่วย

- ลักษณะของทารก หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมของทารกระหว่างการเลี้ยงดูตั้งแต่แรกเกิดจนถึงปัจจุบันตามการประเมินของบิดา แบ่งเป็น ทารกที่เลี้ยงง่าย และทารกที่เลี้ยงยาก

3. ปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายได้ ลักษณะของครอบครัว และการวางแผนการมีทารก

- รายได้ หมายถึง เงินรายได้นับเป็นบาทของบิดาและมารดารวมกันเฉลี่ยต่อเดือน หรือเป็นรายได้ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งไม่มีรายได้ โดยยังไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ

- ลักษณะของครอบครัว หมายถึง ลักษณะของกลุ่มคนที่อยู่รวมในบ้านเดียวกันกับบิดา มารดาและทารก แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา และทารกอยู่ในบ้านเดียวกัน อาจมีพี่เลี้ยงทารกหรือไม่ก็ได้

ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดา มารดา ทารก และมีญาติทางฝ่ายบิดาหรือมารดาหรือทั้งสองฝ่ายอยู่รวมกันในบ้านเดียวกัน อาจมีพี่เลี้ยงทารกหรือไม่ก็ได้

- การวางแผนการมีทารก หมายถึง แผนที่บิดาและมารดาวางไว้ร่วมกัน ในการกำหนดช่วงเวลาในการมีทารก

ทารก หมายถึง บุตรของบิดากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุอยู่ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 เดือน

พฤติกรรมในการดูแลทารก หมายถึง การปฏิบัติของบิดาในการดูแลทารกด้านร่างกาย การดูแลทารกด้านจิตใจและอารมณ์ การส่งเสริมพัฒนาการทารก และการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก

- การดูแลทารกด้านร่างกาย หมายถึง การตอบสนองของความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกายของทารก ได้แก่ การดูแลบุตรในเรื่องอาหาร การดูแลบุตรให้ได้รับความสุขสบาย การดูแลในขณะที่มีอาการไม่สุขสบายหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย

- การดูแลทารกทางด้านจิตใจและอารมณ์ หมายถึง การตอบสนองของความต้องการทางด้านจิตใจและอารมณ์ของทารก ได้แก่ การให้ความรักความอบอุ่นแก่ทารก การรับรู้ถึงความต้องการและให้การตอบสนองความต้องการของทารก

- การส่งเสริมพัฒนาการทารก หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อทารกโดยตรง และจัดสิ่งแวดล้อมต่างๆที่ส่งผลต่อพัฒนาการของทารก ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว พัฒนาการด้านภาษา และพัฒนาการด้านสังคม

- การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับทารก หมายถึง การดูแลป้องกันอันตรายต่างๆที่จะเกิดขึ้นแก่ทารก รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันโรคและการป้องกันโรคแก่ทารกด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บิดาที่มีบุตรคนแรกที่มีอายุอยู่ในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 เดือน ในระหว่างเดือนธันวาคม 2544 ถึงเดือนมกราคม 2545 จำนวน 240 คน

2. ตัวแปร

2.1 ตัวแปรต้น คือ ปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวบิดา ปัจจัยด้านตัวทารก และปัจจัยด้านครอบครัว

2.2 ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมของบิดาในการดูแลทารก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมของบิดาในการดูแลทารกในปัจจุบัน
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เกี่ยวกับพฤติกรรมของบิดาในการดูแลทารกต่อไป